

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Haziran / June 2022, 18: 183-218

Bir Osmanlı Kıraat Âlimi: Ahmed er-Rüşdî*

Osman BOSTAN

Öğr. Gör., Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı

Lecturer, Dr., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology,

Department of Recitation of Qur'an and Qirâ'ât

Samsun/Turkey

bostanosman61@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-7543-9187

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Mayıs / May 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 18 **Sayfa / Pages:** 183-218

Atıf / Cite as: Bostan, Osman. "Bir Osmanlı Kıraat Âlimi: Ahmed er-Rüşdî [An Ottoman Qiraah Scholar: Ahmad ar-Rushdî]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 18 (June 2022): 183-218

Hata! Köprü başvurusu geçerli değil. doi.org/10.18498/amailad.1091995

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>

---

* Bu makale, aynı yazar tarafından tamamlanan "Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Tahlili" isimli doktora tezinin ilgili bölümlerinden istifade edilerek üretilmiştir.

An Ottoman Qiraah Scholar: Ahmad ar-Rushdî**Abstract**

This article is about the life of Ahmad ar-Rushdî (d. 1217/1802), one of the renowned qiraah scholars of 18th century nurtured under the Ottoman Empire. Teachings and qiraah of Holy Quran along with its science were the most emerged fields of the realm at that time. Even though the word tarîq means the way and the method followed, states the transmissions after the chronicle in the science of recitation. Furthermore, it can also be used in the sense of the source as well as method followed in education. For example, the teaching of qiraah in which et-Taysîr, written by Abu Amr ed-Dânî (d. 444/1053) on *Qiraat-i Seb'a*, is followed as a source work is called "Taysîr tarîq" while the teaching of qiraah, in which al-Shâtibiyye, written by Qasim b. Firruh al-Shâtibî (d. 590/1194), is followed as a source work, is called "Shâtibiyye tarîq". It has also been named in relation to the areas where the teaching and qiraah science based on the sourced work has become well-known by time. As a matter of fact, the "Taysîr tarîq" from which at-Taysîr was taken as a source was named "Istanbul tarîq" because it became prevalent in Istanbul and the "Shâtibiyye tarîq" from which al-Shâtibiyye was taken as a source was named "Egyptian tarîq" because it became prevalent in Egypt. Teaching and qiraah science in the Ottoman Empire, in which et-Taysîr was used as a source, was mostly "Istanbul tarîq" and the teaching of qiraah, in which al-Shatibiyye was used as a source, became renowned with the name "Egyptian tarîq". Particularly in the account of Istanbul and Egypt, which persist to be in the Ottoman Empire at that time, professions that changed from each other within the context of concerns such as whether confident aspects were taken or not as well as their presentation and postponement emerged. "Union profession" and "Sufi profession" in Istanbul while in Egypt, "Mutkin profession" and "Sheikh Ataullah profession" were formed at the same time. Researchers like Ali al-Mansûrî (d. 1134/1721), Yusuf Efendizâde (d. 1167/1754) and Mustafa al-Îzmîrî (d. 1155/1742) who grew up at that time, became a source for these divisions and professions with their works. It also helped the qiraah evolution to reach the next ages. Ahmad ar-Rushdî who wrote *Murshid at-Talabah* along with his trained students, was among the scholars who was popular at that time while played a vital role in conveying the early practices of Egyptian tarîq in the Ottoman Empire to the later periods even now a day. As a matter of fact, *Murshid at-Talabah* has attracted great attention since being written and took its place as one of the main sources of qiraah teaching currently ongoing in Turkey. Moreover, has been accepted as a most popular book especially by the members of "Egyptian tarîq" and "Sheikh Ataullah profession". After Ahmad ar-Rushdî's education as a hafiz, he received

his qiraah education from Reîsulkurra Hacızâde Muhammed (d. 1214/1799), one of the students of Dulgerzâde Imam Mahmud (d. 1166/1753) while took his poetry education on religious sciences from Beyzâde Mustafa (d. 1200/1785), one of the professors of Fatih Mosque. Ahmad ar-Rushdî formed course circles for many years after his education and most of them consist of qiraah lessons given in Fatih Mosque. Like many Ottoman qiraah scholars. As a matter of fact, he was giving qiraah education as well as lessons in Fatih Mosque and Amcazade Hüseyin Pasha Kulliyah on the one hand fulfilled the duty of serhâfız-ı kutub of the Mahmud Han Library, which was built by Mahmud I (d. 1168/1754) next to the Fatih Mosque. Ahmad ar-Rushdî served as a preacher in Saray-ı Atik-i Mâmure, the first Ottoman palace to be built in Istanbul as well as in Sultan Selim Mosque which was built by Majesty Suleiman (d. 974/1566) as a memorandum to his father, Yavuz Sultan Selim (d. 926/1520). Even though having too much data regarding to his life, no one usually found studies about him. For this reason, in the article, by making use of documents and records, Ahmad ar-Rushdî has been tried to be familiarized to the world.

Keywords: Qiraah, Egyptian tariq, Ahmad ar-Rushdî, Murshid at-Talabah, Seyhu'l-Qurra.

Bir Osmanlı Kıraat Âlimi: Ahmed er-Rüşdî

Öz

Bu makalede, 18. yüzyılda Osmanlı'da yetişen kıraat âlimlerinden biri olan Ahmed er-Rüşdî'nin (öl. 1217/1802) hayatına yer verilmiştir. 18. yüzyıl Osmanlı'da kıraat ilminin tarik ve mesleklerinin teşekkül ettiği bir dönemdir. Gidilen yol ve takip edilen usûl anlamına gelen tarik kelimesi kıraat ilminde, rivâyetten sonraki nakilleri ifade etmekle birlikte; eğitim-öğretimde takip edilen kaynak eser ve bu kaynağın kullanılmasında izlenen yöntem anlamlarında da kullanılmaktadır. Örneğin, Ebû Amr ed-Dânî'nin (öl. 444/1053) kıraat-i seb'a'ya dair kaleme aldığı *et-Teyşîr*'in kaynak eser olarak takip edildiği kıraat öğretimine "Teyşîr tariki", Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtübî'nin (öl. 590/1194) kaleme aldığı *eş-Şâtıbiyye*'nin kaynak eser olarak takip edildiği kıraat öğretimine ise "Şâtıbiyye tariki" denilmektedir. Ayrıca kaynak alınan esere dayalı olarak yapılan kıraat öğretiminin yaygınlık kazandığı beldelelere nispetle isimlendirildiği de olmuştur. Nitekim *et-Teyşîr*'in kaynak olarak alındığı "Teyşîr tariki" İstanbul'da yaygınlık kazanmasından ötürü "İstanbul tariki", *eş-Şâtıbiyye*'nin kaynak olarak alındığı "Şâtıbiyye tariki" ise Mısır'da yaygınlık kazandığı için "Mısır tariki" diye isimlendirilmiştir. Osmanlı'da, *et-Teyşîr*'in kaynak olarak kullanıldığı kıraat öğretimi daha çok "İstanbul tariki", *eş-Şâtıbiyye*'nin kaynak olarak kullanıldığı

kıraat öğretimi ise “Mısır tariki” ismiyle şöhret bulmuştur. Özellikle 18. yüzyılda Osmanlı’da varlığını sürdüren İstanbul ve Mısır tarikinde, birtakım vecihlerin alınıp-alınmaması, takdim ve tehiri gibi hususlar çerçevesinde birbirinden ayrışan meslekler ortaya çıkmıştır. İstanbul tarikinde “İtilâf mesleği” ve “Sûfî mesleği”; Mısır tarikinde ise “Mutkin mesleği” ve “Şeyh Atâullah mesleği” bu dönemde teşekkül etmiştir. Bu asırda yetişen Ali el-Mansûrî (öl. 1134/1721), Yusuf Efendizâde (öl. 1167/1754) ve Mustafa el-İzmîrî (öl. 1155/1742) gibi âlimler kaleme aldıkları eserler ile hem bu tarik ve mesleklere kaynaklık etmiş hem de kıraat birikiminin sonraki dönemlere ulaşmasına vesile olmuştur. Bu dönemde yetişmiş âlimlerden biri de Ahmed er-Rüşdî’dir. O, bir taraftan yetiştirdiği talebelerle diğer taraftan da kaleme almış olduğu *Mürşidü’l-talebe* adlı eserle Mısır tarikinin Osmanlı’daki ilk dönem uygulamalarının sonraki dönemlere hatta günümüze ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim *Mürşidü’l-talebe* telif edildiği tarihten itibaren büyük ilgi görmüş ve hâlihazırda Türkiye’de devam eden kıraat tedrisinin temel kaynaklarından biri olarak yerini almış, özellikle de “Mısır tariki” ve “Şeyh Atâullah mesleği” mensuplarınca başucu kitabı olarak kabul edilmiştir. Ahmed er-Rüşdî hafızlık eğitiminin ardından kıraat eğitimini Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendî’nin (öl. 1166/1753) talebelerinden Reîsülkurrâ Hacızâde Muhammed Efendî’den (öl. 1214/1799’dan sonra), şer’î ilimlere dair diğer eğitimini de Fatih Camii müderrislerinden Beyzâde Mustafa Efendî’den (öl. 1200/1785) tahsil etmiştir. Ahmed er-Rüşdî eğitimin ardından uzun yıllar ders halkaları oluşturmuştur. Ahmed er-Rüşdî’nin düzenlediği bu ders halkalarının büyük bir kısmını Fatih Camii’nde verdiği kıraat dersleri oluşturmaktadır. Birçok Osmanlı kıraat âlimi gibi Ahmed er-Rüşdî de kıraat eğitiminin yanında başka vazifeleri de yerine getirmiştir. Nitekim o, bir taraftan Fatih Camii ve Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi’nde kıraat dersleri verirken diğer taraftan da I. Mahmud (öl. 1168/1754) tarafından Fatih Camii’nin bitişğine yaptırılan Mahmud Han Kütüphanesi’nin serhâfız-ı kütüblük görevini yerine getirmiştir. Ayrıca Ahmed er-Rüşdî, İstanbul’da yapılan ilk Osmanlı sarayı olma vasfını taşıyan Sarây-ı Atîk-i Mâmure ile yine İstanbul’da 16. yüzyılda Kanûnî Sultan Süleyman (öl. 974/1566) tarafından babası Yavuz Sultan Selim (öl. 926/1520) adına yaptırılan Sultan Selim Camii’nde vaizlik yapmıştır. Buna rağmen Ahmed er-Rüşdî’nin hayatına dair bilgiler kaynak eserlerde yok denecek kadar azdır. Bu sebeple makalede, yazma eserlerden ve arşiv belgelerinden istifade edilerek Ahmed er-Rüşdî tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kıraat, Mısır tariki, Ahmed er-Rüşdî, Mürşidü’l-talebe, Şeyhülkurrâ.

Giriş

Osmanlı sultanlarından Yıldırım Bayezid'in (öl. 805/1403), büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî'yi (öl. 833/1429) Bursa'ya davetiyle¹ devlet erkânının kıraat ilmine olan desteği, İstanbul'un Devlet-i Aliyye'nin başşehri olmasından sonra da devam etmiştir. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman (öl. 974/1566) döneminde Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa (öl. 987/1579) vasıtasıyla Mısır'dan İstanbul'a davet edilen Nâsiruddîn et-Tablavî'nin (öl. 966/1558) talebelerinden Ahmed el-Mesyerî el-Mısırî (öl. 1006/1597) ve yaklaşık bir asır sonra da Sultan IV. Mehmed (öl. 1104/1693) döneminde Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın (öl. 1102/1691) davetiyle yine Mısır'dan İstanbul'a gelen Ali el-Mansûrî (öl. 1134/1721)² ile birlikte İstanbul/Anadolu adeta bir kıraat eğitim-öğretim merkezi haline gelmiştir. Söz konusu âlimler vasıtasıyla İstanbul'a taşınan kıraat birikimi neticesinde gerek eğitimde takip edilen kitaplar gerekse takip edilen usûl ve yöntem farklılığından dolayı "İstanbul tariki" ve "Mısır tariki" diye isimlendirilen tarikler/kıraat öğretim metotları teşekkül etmiştir. Ahmed el-Mesyerî İstanbul'da, Ebû Amr ed-Dânî'nin kıraat-i seb'a'ya dair telif etmiş olduğu *et-Teyşîr*'i³ ile kıraat-i seb'a'yı kıraat-i aşere'ye tamamlamak üzere İbnü'l-Cezerî'nin kaleme aldığı *Tahbîru't-Teyşîr*'i⁴ temel kaynak olarak kullanmıştır. *et-Teyşîr*'in temel kaynak olarak kullanılmasından dolayı öteden beri "Teyşîr tariki" olarak nitelendirilen söz konusu yönteme/tarike Ahmed el-Mesyerî'nin İstanbul'a gelişinden itibaren, bu beldeye nispetle "İslâmbol/İstanbul tariki" adı verilmiş ve bu isimle şöhret bulmuştur.⁵

Ahmed el-Mesyerî İstanbul'da "Teyşîr tariki" üzere eğitime devam ederken; Tablavî'nin diğer talebesi Şehhâzetü'l-Yemenî (öl. 987/1579)

¹ Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Câmi'u esânîdi'bni'l-Cezerî*, thk. Hâzîm b. Sa'îd Haydar (Dımaşk: Dâru'l-Ğavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 1435/2014), 54.

² Abdullah Efendizâde Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân fi idâhi Zübdeti'l-irfân* (İstanbul: Karahisarizâde Sahaf Esad Matbaası, 1287/1870), 115-116.

³ Eser için bk. Abdurrahman Çetin, "et-Teyşîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/57.

⁴ Eser için bk. Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996), 218-219.

⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 115.

Mısır'da, kıraat-i seb'a'ya dair, Şâtıbî'nin (öl. 590/1194) *Şâtibiyye*⁶ adıyla meşhur eseri ile kıraat-i seb'a'yı kıraat-i aşere'ye tamamlamak üzere İbnü'l-Cezerî'nin kaleme aldığı *ed-Dürretü'l-mudîyye'sini*⁷ esas alarak kıraat eğitimine devam etmiştir. *Şâtibiyye*'nin temel kaynak olarak kullanılmasından ötürü "Şâtibiyye tariki" olarak isimlendirilen söz konusu yöntem, Mısır ve çevresinde yayılmış ve bu beldeye nispetle "Mısır tariki" olarak anılmıştır. Köprülü'nün davetiyle İstanbul'a gelen Ali el-Mansûrî burada "Mısır tariki" ile kıraat eğitimi vermeye başlamış ve böylece İstanbul'da "Mısır tariki"nin kurucusu olarak kabul edilmiştir.⁸

Süreç içerisinde, bazı kıraat vecihlerinin okunup-okunmaması ve takdim-tehiri gibi sebeplerden ötürü de İstanbul tarikinde "Îtilâf mesleği" ve "Sûfî mesleği"; Mısır tarikinde ise "Mutkin mesleği" ve "Şeyh Atâullah mesleği" ortaya çıkmıştır.⁹

Zikri geçen tarik ve mesleklere eserleriyle kaynaklık eden Ali el-Mansûrî,¹⁰ Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi (öl. 1167/1754)¹¹ ve Mustafa el-İzmîrî (öl. 1155/1742)¹² gibi kıraat âlimlerinin bibliyografyalarına dair çalışmalar kaleme alınmıştır. Ancak söz konusu tarik ve mesleklerden Mısır tarikine özellikle de Şeyh Atâullah mesleğine kaynaklık eden *Mürşidü't-talebe*'nin müellifi Ahmed er-Rüşdî hakkında müstakil bir çalışma olmadığı gibi, hayatına dair bilgiler kaynak eserlerde yok denecek kadar azdır. Bu sebeple çalışmada, yazma eser kütüphaneleri, arşiv belgeleri ve kataloglar yardımıyla Ahmed er-Rüşdî ve eserleri tanıtılmaya çalışılacaktır.

⁶ Eser için bk. Fatih Çollak, "eş-Şâtibiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/377-379.

⁷ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 205-209.

⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 115-116.

⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 116.

¹⁰ bk. Ahmet Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 59-189.

¹¹ bk. Ali Öge, *18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri* (İstanbul: Haciveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı, 2019), 53-196.

¹² bk. Recep Koyuncu, *Kıraat İlminde Tahrîrât Mustafa el-İzmîrî ve 'Umdetü'l-İrfân Adlı Eseri (Edisyon Kritik)* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021), 51-116.

1. İsmi

Tam adı Ahmed er-Ruşdî b. Yusuf b. Hüseyin b. Ahmed el-İslambûlî'dir.¹³ Akranları arasında babasına nispetle "Yusuf İmamefendizâde" diye anılmıştır.¹⁴ Ayrıca "Güllü Hâfız" namıyla da meşhur olmuştur. "Güllü Hâfız" namıyla anılmasını, müellif dile getirmese de eserlerin vakıf kayıtlarında, icâzet silsilelerini gösteren şecerelerde ve Ahmed er-Ruşdî'nin mezar taşında "Yusufzâde Güllü Hâfız Ahmed Efendi" şeklinde kaydedilmiştir.¹⁵

Ahmed er-Ruşdî'nin ismi, telifi olan *Mürşidü't-talebe*'nin yazma nüshalarının -Katar nüshası hariç- hepsinin mukaddimesinde asıl adı olan "Ahmed er-Ruşdî" ve arkadaşları arasında şöhret bulan "Yusuf İmamefendizâde" adı geçmektedir.¹⁶ Nüshaların hâtimelerinde ise asıl isminin yanında, arkadaşları arasında şöhret bulan "Yusuf Efendizâde" ismi de yer almaktadır.¹⁷ Ayrıca müellifin tahrîr ve istinsah ettiği

¹³ Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ fi hukûki'l-Mustafâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 830), 369a; Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 55), 68a.

¹⁴ Ahmed er-Ruşdî b. Yusuf b. Hüseyin b. Ahmed (Yusuf İmamefendizâde), *Mürşidü't-talebe ilâ idâhi vucûhi ba'dı âyâtî'l-Kur'âniyye min turuki't-Tayyibe* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 71), 1b.

¹⁵ bk. Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1a; Ahmed b. Ali el-Osmânî el-Metînî, *Esmâ'ül-enbiyâ, esmâ'ül-ashâb, esmâ-ü ashâbi'l-Bedr ve şerhuhâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 689), 1a; Ahmed Kuşadalı, *Hâşiye 'alâ Adalı li'l-İzhâr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4846), 1a; Ahmed Kuşadalı, *Şerhu'l-'Avâmilî'l-cedîd* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4940), 1a; Âsâ es-Sîrevî, *Rûhu's-şurûh* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4807), 1a; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 830), 1a; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 138; *eş-Şeceratü'l-bedî'atü'l-behiyye fi beyâni'l-mesâliki'l-erba'ati's-seniyye* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 1558), 7; Cemalettin Server Revnakoğlu, *İlm-i Kıraat Mensupları* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Revnakoğlu, 81), 2-3.

¹⁶ Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar, 704), 1b; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Ankara, Milli Kütüphane, 06Hk7909), 1b; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Riyad: Mektebetü'l-Melik 'Abdi'l-'Aziz, 738), 1b; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 577), 1b.

¹⁷ Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Yazmalar, 704), 201a; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Adnan Ötügen, 1709), 169b; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 577), 211a.

eserlerin hâtime ve zahriye sayfalarında “Hâfız Ahmed er-Rüşdî” ve “Yusuf Efendizâde” isimleri kaydedilmiştir.¹⁸

Ahmed er-Rüşdî'nin ismi, Fatih Kütüphanesi'ne vakfettiği otuz civarındaki eserin vakfiye kayıtlarının bir kısmında “Yusufzâde Güllü Hâfız Ahmed Efendi”,¹⁹ diğer bir kısmında “Yusufzâde Hâfız Ahmed Efendi”²⁰ şeklinde kaydedilmiştir.²¹

İcâzetnâmelerde Ahmed er-Rüşdî'nin ismi, “eş-Şeyh el-Fazıl Müellif-i Mürşidi't-Talebe Ahmed el-'Arîf Yusufzâde”,²² “Ahmed Rüşdî Efendi el-Ma'rûf Yusuf Efendizâde”²³ ve “Hâfız Ahmed eş-Şehîr Yusuf İmamefendizâde”²⁴ şeklinde geçmektedir. İstanbul ve Mısır tarihinin meşhur kurrâlarının yer aldığı şecerelerde ise “Müellif-i Mürşidi't-Talebe eş-Şeyh Ahmed er-Rüşdî eş-Şehîr Güllü Hâfız” şeklinde yer almaktadır.²⁵

Müellifin ismi, *Mürşidü't-talebe*'nin Katar nüshasının mukaddimesinde “Ahmed Râşid”²⁶ olarak geçmektedir. Eserin diğer nüshalarında, icâzetnâmelerde, *Tarihu'l-edebi'l-Arabî*'de, İstanbul ve Mısır tarihinin meşhur kurrâlarının yer aldığı şecerelerde, müellifin kütüphanelere vakfettiği eserlerin temellük ve vakıf kayıtlarında ve

¹⁸ Abdülhakîm b. Şemsiddîn Muhammed es-Siyâlkûtî, *Haşiye 'alâ tefsîri'l-Beydâvî* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 562), 1a.

¹⁹ Siyâlkûtî, *Haşiye 'alâ tefsîri'l-Beydâvî* (Fatih, 562), 1a; Ali el-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ* (Fatih, 828), 1a; Sîrevî, *Rûhu'ş-şurûh* (Fatih, 4807), 1a.

²⁰ Ahmed er-Rüşdî'nin kitapların mukaddime, temellük ve zahriye gibi bölümlerine vurduğu özel mühründe şu ifade yer almaktadır: “أحمدُ الله المُتَعَالِ كُلَّ حَالٍ/Yüce Allah'a her dâim hamdolsun.” bk. Mehmed el-Kefevî Akkirmânî, *Hâşiye 'ale'l-âdâb li'l-Mîr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 4699), 1a; Muhammed b. Ahmed el-Avfî, *Dürri seme'l-ulâ fimâ hâlefe Hafs min harfi İbni'l-'Alâ* (Mısır: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, Teymûriyye, 518), 1a.

²¹ Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi, *el-İtilâf fi vucûhi'l-ihtilâf* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 35), 1a; Ali b. Süleyman el-Mansûrî, *Tahrîru't-turuk ve'r-rivâyât* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 36), 1a; Ali el-Mansûrî, *Risâle fi beyâni hatmi'l-Kur'âni'l-'Azîm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 1a; Ali el-Kârî, *Şerhu Akîleti etrâbi'l-kasâid* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 45), 1a.

²² Mustafa Öcal, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 127-135.

²³ Kirmastîzâde Ahmed, *İcâzetnâme* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 1869), 4a.

²⁴ Beyzâde Mustafa el-Ahîskavî, *İcâzetnâmeler* (İstanbul: Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire, 1264/1848), 96-106.

²⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 138; eş-Şeceratü'l-bed'atü'l-behiyye, 7.

²⁶ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Doha: el-Mektebetü'l-Âmm, 31/2), 1b.

Mürşidü't-talebe' nin kaynaklık ettiği eserlerde müellifin ismi hep "Ahmed er-Ruşdî" olarak kaydedilmektedir.²⁷ Bu bilgilerden hareketle Katar nüshasında, müellifin isminin "Ahmed Râşid" olarak zikredilmesi müstensihin tashîfi sonucu böyle yazıldığı kanaatine götürmektedir.

Burada şu hususu hatırlatmak gerekir ki Ahmed er-Ruşdî'nin akranları ve arkadaşları arasında babasına nispetle meşhur olan "Yusuf Efendizâde" şeklindeki ismi, aynı isimle şöhret bulan *Îtilâf* eserinin sahibi ve Buhârî şârihi Abdullah Hilmi b. Muhammed b. Yusuf ile karıştırılmıştır. Çünkü Abdullah Hilmi de dedesine nispetle "Yusufzâde" ya da "Yusuf Efendizâde" ismiyle şöhret bulmuştur. Bunun sonucu olarak da Ahmed er-Ruşdî'nin eseri *Mürşidü't-talebe* kataloglarda, çoğu defa Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi adına kaydedilmiştir.²⁸

2. Doğumu ve Vefatı

Ahmed er-Ruşdî'nin doğum yeri ve tarihine dair bir bilgiye tarih ve tabakat kitaplarında yer verilmemiştir. Ancak kendisini "İslambûlî" nisbesiyle zikretmesi ve babasının da Fatih Camii'nde imamlık yapmış olması²⁹ Ahmed er-Ruşdî'nin İstanbul'da doğmuş olabileceğini düşündürmektedir.

1 Şaban 1217 (27 Kasım 1802) tarihinde vefat eden Ahmed er-Ruşdî Edirnekapı kabristanlığında medfundur. Bu bilgi, Cemalettin Server Revnakoğlu (öl. 1968) tarafından mezar taşlarındaki kayıtlar dikkate alınarak hazırlanan *İlm-i Kıraat Mensupları* adlı risâlede tafsîlâtıyla şöyle yer almaktadır:

"Edirnekapı (Ortabağ) Otakçılar'a sapan kavşağın tam karşısında Hattat İsmâil Zühdü'nün yanında başlıksız mermer şâhîde sülüs ile: 'Küllü men

²⁷ Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, trc. Seyyid Ya'kûb Bekir - Abdülhalîm en-Nccâr (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1993), 9/374; eş-Şeceratü'l-bedî'atü'l-behiyye, 7; Ahmed er-Ruşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1a; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 138.

²⁸ bk. Ahmet Hamdi Furat vd., "Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVIII. Yüzyıl", *Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları* (İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık 2018), 387.

²⁹ Ahmed Fâiz er-Rûmî, *Şerhu'd-Dürri'l-yetîm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 42), 1a; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 830), 369a; Hamid b. Abdülfettâh el-Paluvî, *Zübdetü'l-irfân* (Ankara: Milli Kütüphane, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4547), 95b; Ali el-Kârî, *Şerhu Akîleti etrâbi'l-kasâid* (Fatih, 45), 94a.

'aleyha fân'³⁰ hâzâ kabru'l-merhûm ve'l-mağfûr Şeyhülkurrâ Yusufzâda Güllü Hâfız Ahmed Efendi ruhuna el-Fâtîha. Fî ğurrati Şaban sene 1217 hicri."³¹ Aynı şekilde Muhammed Emin Efendî'nin *Umdetü'l-hullân* adlı eserinin kenarında, "Güllü Hâfız namıyla meşhur, *Mürşidü't-talebe* müellifi Ahmed er-Rüşdî 1217/1802 yılı Şaban ayının başında vefat etti."³²

bilgisine yer verilmektedir. Ayrıca *Sicill-i Osmânî* ve *Türkischer Biographischer Index*'de "Ahmed Efendî (Yusuf Efendizâde) şeyhülkurrâ³³ olup 1217/1802-1803' de vefat etti" ifadesi yer almaktadır.³⁴

3. Ailesi

Ahmed er-Rüşdî'nin ailesine dair bilgileri yine müellifin telif ve istinsah ettiği eserlerin ferâğ, temellük ve vakıf kayıtlarında görmekteyiz. Ahmed er-Rüşdî'nin babasının adı Yusuf'tur.³⁵ Yusuf Efendi, şeyhülkurrâlık yapmış olup aynı zamanda Fatih Camii imam nâibliği görevinde bulunmuştur.³⁶ Ahmed er-Rüşdî'nin babası, yapmış olduğu bu görevler sebebiyle olsa gerektir ki "Şeyhülkurrâ Yusuf Efendi",³⁷ "Şeyhülkurrâ Yusuf İmamefendi" ve "Yusuf İmamefendi" gibi isimlerle meşhur olmuştur.³⁸ Yusuf Efendî'nin babasının adı Hüseyin, dedesinin adı ise Ahmed'dir.³⁹

Ahmed er-Rüşdî, Zilkade 1188/1775'te istinsah ve tahrîr ettiği, Ali el-Kârî'nin *Akîletü etrâbi'l-kasâid* şerhinin ferâğ kaydında babasından merhum olarak söz etmektedir. Dolayısıyla Ahmed er-Rüşdî'nin babası Şeyhülkurrâ Yusuf İmamefendi, Zilkade 1188/1775'ten önce vefat etmiştir.⁴⁰

³⁰ Rahmân 55/26.

³¹ Revnakoğlu, *İlm-i Kıraat Mensupları* (Revnakoğlu, 81), 2-3.

³² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 138.

³³ *Şeyhülkurrâ*, kıraat ilminde uzman olup bu ilmi okutan ve bulunduğu yerde temayüz eden kişiler için kullanılan bir terimdir. bk. Recep Akakuş, "Reîsülkurrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/545-546.

³⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1/190; Comp. by Cikar Jutta, *Türkischer Biographischer Index* (b.y.: 2011), 41.

³⁵ Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye* (Fatih, 55), 68a.

³⁶ Rûmî, *Şerhu'd-Dürri'l-yetim* (Fatih, 42), 1a; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 830), 369a; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân* (Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4547), 95b; Ali el-Kârî, *Şerhu Akîleti etrâbi'l-kasâid* (Fatih, 45), 94a.

³⁷ Kefevî, *Hâşiye 'ale'l-Âdâb* (Fatih, 4699), 1a.

³⁸ Rûmî, *Şerhu'd-Dürri'l-yetim* (Fatih, 42), 1a.

³⁹ Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 830), 369a.

⁴⁰ Ali el-Kârî, *Şerhu Akîleti etrâbi'l-kasâid* (Fatih, 45), 1b-94a.

Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmânî*'de Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin hayat hikâyesine yer verdiği bölümün sonunda "1217'de vefat eden Şeyhülkurrâ Yusuf Efendizâde Ahmed Efendi dahi bunlardandır."⁴¹ ifadesini kullanmaktadır. Yine *Sicill-i Osmânî*'deki söz konusu yere istinaden, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin "Yûsufefendizâde" maddesinde Ahmed er-Rüşdî'nin Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin soyundan geldiği⁴² şeklinde bir malumata yer verilmiştir. Fakat yaptığımız araştırmalar sonucunda söz konusu ifadeleri teyit edici bir bilgiye ulaşamadık. Yukarıda da ifade edildiği üzere Ahmed er-Rüşdî'nin babasının adı Yusuf, dedesinin adı Hüseyin, onun da babasının adı Ahmed'dir.⁴³ Dolayısıyla bu silsilede Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi ile herhangi bir bağ yoktur. Diğer taraftan Ahmed er-Rüşdî telif ve istinsah ettiği eserlerin ferağ ve temellük kayıtlarında babasının ve dedesinin isimlerinden bahsettiği halde Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi ile alakalı hiçbir nesep ve akrabalık bağından bahsetmemektedir. Ayrıca *Mürşidü't-talebe*'nin kaynaklarından biri, Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin *el-Îtilâf*'ıdır. Ahmed er-Rüşdî *Mürşidü't-talebe*'nin pek çok yerinde *el-Îtilâf*'tan alıntı yapmıştır. Ancak Ahmed er-Rüşdî hiçbir yerde, Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi ile aralarında nesep bağına ima edecek bir ifadeye bulunmamıştır. Örneğin, Ahmed er-Rüşdî *Mürşidü't-talebe*'de "Tebrîziyye" meselesiyle alakalı şu ifadeyi kullanmaktadır: "Tebrîziyye'den kasıt Bağdat ehlidir ki bunu Yusuf Efendizâde'nin öğrencilerinden Salih Efendi'den duydum."⁴⁴ Bu ifade tarzı aralarında nesep bağına olmadığını güçlendirmektedir. Kanaatimizce Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin dedesine nispetle "Yusuf Efendizâde",⁴⁵ Ahmed er-Rüşdî'nin de babasına nispetle "Yusuf

⁴¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311), 3/378-379.

⁴² Halit Özkan, "Yûsufefendizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/41-42. Yusuf Akgül de kaynak göstermemekle birlikte "1217'de (1802-1803) vefat eden Yusuf Efendizâde Ahmet Efendi de onun soyundan gelmektedir" şeklindeki ifadesini aynı maddeye dayandırdığı anlaşılmaktadır. bk. Yusuf Akgül, "Amasyalı Muhaddis Yusuf-Zâde ve Buhari Şerhi", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu*, ed. Şuayb Özdemir vd. (Ankara: KIBATEK, 2017), 1/44.

⁴³ Ali el-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ* (Fatih, 830), 369a.

⁴⁴ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Yazmalar, 704), 44b.

⁴⁵ Ahmet Tobay, *Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi ve Hadîs Şerhçiliğindeki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 23.

Efendizâde⁴⁶ ismi ile şöhret bulmuş olmaları, bu karışıklığa sebep olmuştur.

4. Eğitim Safahatı

Ahmed er-Rüşdî ilk önce Kur'an-ı Kerim'i baştan sona Âsım kıraatinin Hafs rivayetine göre okumuş ve ezberlemiştir. Daha sonra, Es'ad Efendi külliyesinde muallim olan ve Hacızâde namıyla meşhur Reîsülkurrâ eş-Şeyh Muhammed Efendi'den (öl. 1214/1799) *Şatıbiyye, Dürra, Tayyibe ve Mahir*⁴⁷ tarikine göre on imamın kıraatini okumuş ve icâzet almıştır.⁴⁸ Bazı kaynaklarda Ahmed er-Rüşdî'nin 1185/1771'de kıraatten icâzet aldığı bilgisine yer verilse de⁴⁹ bu tarih müellifin açıkça ifadesine göre Fatih Camii'nde kıraat dersleri vermeye yani hocalığa başladığı tarihtir. Ahmed er-Rüşdî'nin kıraatten icâzet aldığı tarih ise buna yakın olmakla birlikte bu tarihten önce olmalıdır. Çünkü Ahmed er-Rüşdî *Mürşidü't-talebe*'yi uzun bir tecrübeden sonra kaleme almıştır. Bu tecrübenin büyük bir bölümünü ise Fatih Camii'nde düzenlediği ders halkaları sürecinde kazanmıştır. Burada vermiş olduğu derslere ise 10 Muharrem 1185/1771 Cuma günü Fatih Camii'nin yeniden ibadete açılışıyla birlikte başlamıştır.⁵⁰

⁴⁶ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Yazmalar, 704), 201a.

⁴⁷ *Mahir tariki*: Mahir tariki kıraatleri cem' usûl yöntemlerinden biridir. Bir âyetteki vecihler gösterilirken uygun bir yerde vakf yapıldıktan sonra âyetin devamındaki vecihlere geçerken önceki bölümde en son hangi imamın ya da ravinin vecihleri gösterildiyse ikinci bölüme onunla başlaması şeklinde uygulanan usûldür. Önceleri "tenâsüb" daha sonraları ise "mahir" ismiyle anılan bu uygulama diğer cem' yöntemlerine göre oldukça zordur. bk. Muhammed Emin Efendi, *Zühru'l-erîb* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 11), 142a-143a, 218b; Mehmed b. Mustafa Duhanîzâde, *Mecmûatün müteallikatün bi'l-kırâa* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 864), 15b-16a; Hocaîzâde Ahmed Hilmi, "Ravzatü'l-Kurrâ", *Sırâtü'müstakîm*, 6/148 (1329/1911), 275; Ahmet Gökdemir, "Osmanlı'nın Kayıp İki Tariki: Kabâkîbî ve Mâhir Tarikleri", *Usûl: İslam Araştırmaları* 32 (2019), 177-178.

⁴⁸ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b.

⁴⁹ Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-irfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 23.

⁵⁰ Tarihi süreç içerisinde birçok depreme maruz kalan Fatih Camii 1179/1766 yılındaki depremde yıkılmıştır. Yeniden inşa edilen Cami Ahmed er-Rüşdî'nin de tanıklığına göre 10 Muharrem (aşure) Cuma günü 1185 (15 Nisan 1771)'de ibadete açılmıştır. bk. Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b; Muzaffer Erdoğan, "Son İncelemelere Göre Fatih Camii'nin Yeniden İnşası Meselesi", *Vakıflar Dergisi* 5 (1962), 162; Semavi Eyice, "Fatih Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*

Ahmed er-Rüşdî başta kıraat olmak üzere diğer İslâmî ilimler sahasında da behresi olan bir âlimdir. Nitekim bir taraftan kıraat alanında ihtisaslaşırken diğer taraftan da temel İslâmî ilimler sahasında eğitim alan Ahmed er-Rüşdî, Nakşibendî şeyhlerinden Beyzâde Mustafa Efendi'den (öl. 1200/1785) tefsir, fıkıh, hadis ve tasavvuf gibi ilimlerden icâzet almıştır.⁵¹

5. Hocaları

Ahmed er-Rüşdî her ne kadar bahsetmemiş olsa da ilk eğitimini şeyhülkurrâ ve aynı zamanda Fatih Camii imamlarından babası Yusuf İmamefendi'den⁵² almış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ahmed er-Rüşdî'nin, babası dışındaki hocaları, kendisine ait yazmalarda verdiği bilgilerden ve icâzetnâmelerdeki kayıtlardan tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre Ahmed er-Rüşdî'nin, kendilerinden ders aldığı en meşhur hocaları şunlardır.

5.1. Hacızâde Muhammed Efendi

Muhammed Efendi, Hacızâde namıyla meşhur olmuştur.⁵³ Kıraat eğitimini Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendi'den (öl. 1166/1753) tahsil eden Hacızâde,⁵⁴ Sultan Ahmed Türbesi'nde Reîsülkurrâ⁵⁵ ve Şeyhülislâm Muhammed Es'ad Efendi Mektebi'nde muallim olarak görev yapmıştır.⁵⁶ Kendisinden kıraat eğitimi alanlar arasında Ahmed er-Rüşdî⁵⁷ ile Hacızâde'nin kendi oğlu Abdullah Efendi yer almaktadır.⁵⁸

(İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/225; Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 54-60.

⁵¹ Beyzâde'nin Ahmed er-Rüşdî'ye verdiği icâzetnâme için bk. Beyzâde, *İcâzetnâmeler*, 96-106.

⁵² Paluvî, *Zübdetü'l-irfân* (Manisa, 4547), 95b; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 830), 369a; Ali el-Kârî, *Şerhu Akâleti etrâbi'l-kasâid* (Fatih, 45), 94a.

⁵³ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b.

⁵⁴ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b; Ahmed Hamdi el-İslambûlî, *İcâzet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Üsküdarlı, 41), 4b-5a.

⁵⁵ İslambûlî, *İcâzet* (Üsküdarlı, 41), 4b-5a; Abdullah Akyüz, "Osmanlı'dan Günümüze Reîsülkurrâlar", *Usûl: İslam Araştırmaları Dergisi* 36 (2021), 146.

⁵⁶ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b.

⁵⁷ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b; İslambûlî, *İcâzet* (Üsküdarlı, 41), 4b-5a.

⁵⁸ Hacızâde Mehmed Efendi, *İcâzet* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 1868), 7a-7b.

Hacızâde Muhammed Efendi'nin, oğluna icâzet verdiği 1214/1799 tarihinden sonra vefat ettiği ifade edilebilir.⁵⁹

5.2. Kabasakal İmamı Halil Efendi

Asıl adı Halil b. Hasan b. Mehmed⁶⁰ olup İstanbulludur. “Kabasakal” diye bilinen Sinan Ağa Camii'nin, imam ve hatiplik görevlerinde bulunmuştur. Bu görevi sebebiyle “Kabasakal imamı” lakabıyla meşhur olan Halil Efendi, Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin de arkadaşlarından⁶¹ Kıraat eğitimini Hoca Paşa Camii İmamı Hasan Efendi'den (öl. 1136/1723-24) almıştır. Kendisinden kıraat tahsil edenler arasında Valide Sultan Camii İmamı İbrahim b. İsmail Efendi (1181/1768), Mudanyalı Şemseddin Efendi⁶² (öl. 1228/1813) ve Ahmed er-Rüşdî sayılmaktadır. Ahmed er-Rüşdî 1182/1768'de istinsah ettiği *Tahrîru't-turuk* risâlesinin ferağ kaydında kendisini, Halil Efendi'nin öğrencisi olarak tavsif etmiştir.⁶³ Kıraatte uzman, âlim ve âbid bir şahsiyet olan Halil Efendi'nin, 1182/1768 veya 1190/1776 yılında vefat ettiği ifade edilmektedir.⁶⁴

5.3. Beyzâde Mustafa Efendi

Tam adı Şeyh Ebu'l-İşrâk el-Hac Beyzâde Mustafa b. Ali el-Ahıskavî'dir.⁶⁵ Erzincan'da ilk eğitimini tamamlayıp ardından İstanbul'a giden Beyzâde Mustafa Efendi, burada Sahn-ı Semân medreselerinde yükseköğrenimini tamamlamıştır. Beyzâde Mustafa Efendi medrese eğitiminden sonra uzun yıllar Fatih Camii'nde müderrislik yapmıştır.⁶⁶

⁵⁹ Hacızâde, *İcâzet* (Murad Molla, 1868), 7a-7b; Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kurrâları* (İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021), 253.

⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye* (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4541), 259a; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 215.

⁶¹ Âkifzâde Abdurrahim, *Kitâbü'l-Mecmû' fi'l-Meşhûdi ve'l-Mesmû'* (Ankara: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 2527), 101b.

⁶² Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 215.

⁶³ Ali el-Mansûrî, *Tahrîru't-turuk* (Fatih, 36), 63b.

⁶⁴ Süleyman Sâdeddin Müstakimzâde, *Tuhfe-i hattâtîn*, nşr. İbnülemin Mahmud Kemal (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 194; Âkifzâde, *Kitâbü'l-Mecmû'* (Ali Emiri, 2527), 101b.

⁶⁵ Ömer Aslan, “Osmanlı Âlimlerinden Ahıskalı Beyzâde Mustafa Efendî ve Sülûka Dair Risâlesi”, *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu* (Erzincan: Erzincan Üniversitesi, 2017), 229.

⁶⁶ Aslan, “Beyzâde Mustafa Efendî”, 231.

Kendisinden birçok kişi İslâmî ilimleri tahsil etmiş olup, bunlardan biri de Ahmed er-Rüşdî'dir.⁶⁷ Beyzâde Mustafa Efendi, Ahmed er-Rüşdî'ye verdiği icâzette er-Rüşdî'yi "âlim, sâlih, muttakî, çalışkan, başarılı, veled-i kalbî ve Rabbimin yolunda arkadaşım" gibi ahlâk-ı hamîdeye ait vasıflarla tavsif etmiştir. Sonra da sırasıyla tefsir, fıkıh, hadis ve tasavvufa dair hangi kitapları kimden okuduğunu senediyle beraber zikredip birtakım tavsiyelerde bulunarak zikri geçen ilim dallarından, Ahmed er-Rüşdî'ye icâzet vermiştir.⁶⁸ 1200/1785'te hac yolculuğu esnasında Cidde civarında vefat eden Beyzâde Mustafa Efendi'nin kabrinin Cidde'de olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁹

6. Talebeleri

Ahmed er-Rüşdî otuz yılı aşkın bir süre Fatih Camii'nde ve on yıl kadar da Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi'nde⁷⁰ kıraat dersleri vermiştir. Ahmed er-Rüşdî, bu süreç içerisinde sayılarını bilemeyeceğimiz kadar öğrenci yetiştirmiş ve icâzet vermiştir. Ancak çalışmamızda söz konusu talebelerden, icâzetnâmelerde Ahmed er-Rüşdî'nin öğrencisi olduğu belirtilen ve hocalarından sonra uzun yıllar kendini kıraat ilmine adanmış olanlardan birkaçı zikredilecektir.

6.1. Kirmastîzâde Ahmed Efendi

Asıl adı Ahmed b. Muhammed olup Kirmastîzâde namıyla meşhur olmuştur. Sultan Selim Camii'nde imamlık ve Benlizâde Ahmed Râşid Efendi Mektebi'nde muallimlik yapan Kirmastîzâde, kıraat eğitimini Ahmed er-Rüşdî ve Muhammed Coşkun Efendi'den (öl. 1230/1815) almıştır.⁷¹ Kirmastîzâde'den kıraat eğitimi alanlar arasında Mehmed Murad Nakşibendî (öl. 1264/1848) ve Cebecibaşı Camii imamlarından

---

⁶⁷ Beyzâde, *İcâzetnâmeler*, 96-112.

⁶⁸ Beyzâde'nin Ahmed er-Rüşdî'ye verdiği icâzetnâme için bk. Beyzâde, *İcâzetnâmeler*, 96-106.

⁶⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333/1914), 1/49; Aslan, "Beyzâde Mustafa Efendi", 232.

⁷⁰ Külliye hakkında bk. M. Münir Aktepe, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/8-9; Şennur (Aydın) Şentürk, "Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/9-10.

⁷¹ Kirmastîzâde, *İcâzetnâme* (Murad Molla, 1869), 4a-4b.

Ömer b. Ömer (öl. 1283/1866'dan sonra) yer almaktadır.⁷² Kirmastîzâde, Zilhicce 1240/1824 tarihinden sonra vefat etmiştir.⁷³

6.2. Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi

Asıl adı Ahmed el-Hıfzî b. İbrahim el-Kastamonî olup Kastamonu'da dünyaya gelmiştir.⁷⁴ Sultan Selim Camii'nde birinci imam olarak görev yapan Turşucuzâde, reîsülkurrâlık makamında da bulunmuştur. Kıraat ilmini Ahmed er-Rüşdî ve Muhammed Coşkun Efendi'den tahsil etmiştir. Kendisinden de Reîsülkurrâ Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi kıraat eğitimi almıştır.⁷⁵ Turşucuzâde, 28 Şaban 1265/19 Temmuz 1849 tarihinde vefat etmiştir.⁷⁶

6.3. Şumnulu Hâfız Hilmi Efendi

Asıl adı Abdurrahman Hilmi olup Şumnu'ludur.⁷⁷ Hocası Ahmed er-Rüşdî'nin *Mürşidü't-talebe* adlı eserini şematik hale getiren⁷⁸ eş-Şumnuvî kıraat alanında mütehasıs bir âlim olup uzun müddet Vardar Yenicesi'nde⁷⁹ kıraat dersleri vermiştir.⁸⁰

⁷² Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar* (İstanbul: Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1252), 262-263; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 282, 319.

⁷³ Kirmastîzâde, *İcâzetnâme* (Murad Molla, 1869), 7b; Süleyman Kazmaz, *Kazmaz Ailesinden Hatıralar* (Ankara: Birlik Matbaacılık, 2004), 350; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 319.

⁷⁴ Mustafa Ragıb İslambûlî, *İcâzet* (Kastamonu: İl Halk Kütüphanesi, 4033), 5a.

⁷⁵ Süleyman Sürûrî el-İslambûlî, *İcâzet* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevîhanesi, 129), 5b; İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî Kastamonî, *İcâzet* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, 2870), 4b; İslambûlî, *İcâzet* (Üsküdarlı, 41), 4a-4b; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: Medrese Yayınevi, 1980), 2/283.

⁷⁶ Eğinli Eşrefzâde Muhammed Hulûsî, *Esâmî-i Kurrâ-i Kirâm-ı Mübîn Defteri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, 6545), 37a; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 305.

⁷⁷ Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî, *Zübdetü'l-irfân fi vucûhi'l-Kur'ân* (İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, t.s.), 268; Murat Sülün - Muhammed Abay, "Kıraat Bibliyografyası" *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV* (İstanbul: Esrar Neşriyat, 2001), 529.

⁷⁸ Abdurrahman Hilmi'nin, Ahmed er-Rüşdî'nin öğrencisi olduğunu şematik hale getirdiği *Mürşidü't-talebe*'nin bazı yerlerinde vecihlerin sonuna düştüğü, "قرأت عن أستاذي سمعت عن أستاذي أحمد /Hocam Ahmed Rüşdî Efendi'den (böyle) okudum" ve "سمعت عن أستاذي أحمد /Hocam Ahmed Rüşdî Efendi'den (böyle) duydum" şeklindeki notlardan anlaşılmaktadır. bk. Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 189-192.

⁷⁹ Şehir hakkında bilgi için bk. Machuel Kiel, "Yenice-i Vardar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/445-448.

⁸⁰ Bursalı, *Osmanlı müellifleri*, 2/28.

Tecvid konularını muhtasar bir şekilde ele aldığı Osmanlıca manzum *Tecvîd*⁸¹ ve Kur'an'daki secâvendlere dair *Tertîb-ü secâvend-i hurûf* ile fıkha dair *Şurûtu's-salât* adlı risâleleri vardır.⁸² 1200/1785 tarihinden sonra Hicaz'da vefat etmiştir.⁸³

7. Ahmed er-Rüşdî'nin Mısır Tariki İcâzet Silsilesindeki Yeri

Ahmed er-Rüşdî'nin kıraat silsilesi Hacızâde Muhammed Efendi → Dülgerzâde Camii İmamı Mahmud Efendi → Hocapaşa Camii İmamı Hasan Efendi kanalıyla, Mısır tarikinin Osmanlı'da yaygınlaşp gelişmesinde öncü rol oynayan Ali el-Mansûrî'ye ulaşmaktadır.⁸⁴ Ahmed er-Rüşdî'nin Ali el-Mansûrî'ye ondan da İbnü'l-Cezerî'ye ulaşan icâzet silsilesi tablo halinde şöyle gösterilebilir:

Tablo 1: Ahmed er-Rüşdî'nin İcâzet Silsilesi

İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429)				
el-Kalkîlî (öl. 902/1496)	Rıdvân el-'Ukbî (öl. 852/1448)	en-Nüveyrî (öl. 857/1453)	Fahrüddîn ed-Darîr (öl. 864/1459)	
Zekeriyâ el-Ensârî (öl. 926/1520)				
Nâsıruddîn et-Tablâvî (öl. 966/1558)				
Şehhâzetü'l-Yemenî (öl. 987/1579)			Ahmed el-Mesyerî (öl. 1006/1598)	
Seyfüddîn el-Fedâlî (öl. 1020/1611)	Abdurrahmân el-Yemenî (öl. 1050/1640)		Ali A'rac Efendi (öl. ?)	
Sultan el-Mezzâhî (öl. 1075/1664)	Muhammed el-Bakarî (öl. 1111/1699)	Ali eş- Şebrâmellisî (öl. 1087/1676)	Süleymaniye İmamı Hüseyn Efendi (öl. 1064/1654)	Evliyâ Muhammed Efendi (öl. 1045/1636) Şaban Efendi

⁸¹ Eser hakkında bilgi için bk. Abdullah Emin Çimen, "Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları", *Diyanet İşleri Başkanlığı Tecvîd Çalıştayı* (Kastamonu: 04-09 Kasım 2015), 15-16.

⁸² Bu eserler 1265/1849 yılında İstanbul'da basılmıştır. bk. Abdurrahman Hilmi eş-Şumnuvî, *Manzum Tecvîd: Zafer* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1265/1849), 1-13.

⁸³ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 2/28; Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî*, 48; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 240.

⁸⁴ eş-Şeceratü'l-bed'atü'l-behiyye, 7; Sürûrî, *İcâzet* (Galata Mevlevîhanesi, 129), 5b; Sûzî, *İcâzet* (Yazma Bağışlar, 2870), 4b; İslambûlî, *İcâzet* (Üsküdarlı, 41), 4a-4b; Ali Osman Yüksel, *Cezerî ve Tayyibesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993), 77.

			(öl. 1097/1686)
Ali el-Mansûrî (öl. 1134/1721)	Süleymaniye Hatibi Şükür Efendi (öl. 1099/1688)	Muhammed Efendi (öl. 1083/1672)	
Hocapaşa İmamı Hasan Efendi (öl. 1136/1724)			
↓	eş-Şeyh İsmail (öl. 1143/1731)	Hasan Efendi Trabzonî (öl. 1143/1731)	
Dülgerzâde İmamı Mahmûd Efendi (öl. 1166/1753)			
Hacızâde Muhammed Efendi (öl. 1214/1800'den sonra)			
Ahmed er-Rüşdî (öl. 1217/1802)			
Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi (öl. 1265/1849)		Kirmastîzâde Ahmed Efendi (öl. 1240/1824)	

Tablo içerisinde her bir kutucukta yer alan isim, üstünde bulunan kutucuktaki kişinin/kişilerin öğrencisi, altında bulunan kutucuktaki kişinin/kişilerin ise hocasıdır. Yan yana bulunan kutucuklardaki isimlerin birbiriyle (icâzet yönü itibariyle) hocalık öğrencilik bağı yoktur. Örneğin, Ahmed er-Rüşdî bir üst kutucukta yer alan Hacızâde Muhammed Efendi'nin öğrencisi iken; bir alt kutucuktaki Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi ile Kirmastîzâde Ahmed Efendi'nin hocasıdır. Yan yana kutucuklarda bulunan Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi ile Kirmastîzâde Ahmed Efendi'nin birbiriyle (icâzetnâme itibariyle) hoca-talebe bağı yoktur. Tablo ile ilgili diğer bir husus da Dülgerzâde İmamı Mahmûd Efendi hem Hocapaşa İmamı Hasan Efendi'nin talebeleri olan eş-Şeyh İsmail ve Hasan Efendi Trabzonî'den hem de doğrudan Hocapaşa İmamı Hasan Efendi'den ders almıştır.

8. Vazifeleri

Ahmed er-Rüşdî'nin îfâ ettiği vazifelerin en önemlisi şüphesiz ki Fatih Camii'ndeki müderrisliğidir. Bunun yanında Ahmed er-Rüşdî'nin başka görevlerde bulunduğunu kendisine ait yazmaların temellük, vakıf ve ferâğ kayıtlarında verdiği bilgilerden öğrenmekteyiz. Tespit edilebildiği kadarıyla Ahmed er-Rüşdî şu vazifeleri deruhte etmiştir.

8.1. Şeyhülkurrâlık

Ahmed er-Rüşdî *Mürşidü't-talebe*'nin mukaddimesinde verdiği bilgiye göre 10 Muharrem 1185/1771 Cuma günü Fatih Camii'nin

yeniden ibadete açılışıyla⁸⁵ birlikte kendisi de aynı camide kıraat dersleri vermeye başlamış ve uzun süre bu görevine devam etmiştir.⁸⁶ Kanaatimizce birçok Osmanlı âlimi gibi Ahmed er-Rüşdî de 1217/1802'de vefatına kadar buradaki eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Ahmed er-Rüşdî'nin kıraat dersleri verdiği bir diğer yer Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi'dir. Ahmed er-Rüşdî 1207/1792'den vefatına kadar buradaki görevine devam etmiştir.⁸⁷

Ahmed er-Rüşdî, 1187/1773'te istinsah ettiği Ali el-Kârî'nin *Mukaddime* şerhinin temellük kaydında⁸⁸ kendisinden şeyhülkurrâ olarak bahsetmektedir. Dolayısıyla Ahmed er-Rüşdî, 1187/1773'ten itibaren otuz yılı aşkın bir süre bu vazifede bulunmuştur. Ayrıca *Sicill-i Osmânî*'de de Ahmed er-Rüşdî'nin şeyhülkurrâ olduğu kaydedilmektedir.⁸⁹

8.2. Serhâfız-ı Kütüblük

Ahmed er-Rüşdî bir taraftan Fatih Camii'nde kıraat dersleri verirken diğer taraftan söz konusu Cami'nin kible tarafına I. Mahmud tarafından yaptırılan kütüphanenin, serhâfız-ı kütüblük⁹⁰ görevini yerine getirmiştir. Bu göreve ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte yukarıda da belirtildiği üzere 1187/1773'te Ali el-Kârî'nin *Mukaddime* şerhini istinsah eden Ahmed er-Rüşdî aynı tarihli temellük

---

⁸⁵ 1179/1766 depreminin ardından yeniden inşa edilen Fatih Camii Ahmed er-Rüşdî'nin de ifadesine göre 10 Muharrem (aşure) Cuma günü 1185 (15 Nisan 1771)'de ibadete açılmıştır. bk. Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b; Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Yazmalar, 704), 2a; Erdoğan, "Fatih Camii'nin Yeniden İnşası Meselesi", 5/62; Eyice, "Fatih Camii ve Külliyesi", 12/225; Unan, *Fâtih Külliyesi*, 54-60.

⁸⁶ Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Fatih, 71), 1b; Ahmed er-Rüşdî, *Mürşidü't-talebe* (Yazmalar, 704), 2a.

⁸⁷ Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Maarif* (C. MF), No. 37/1810.

⁸⁸ Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye* (Fatih, 55), 1a.

⁸⁹ Sicilli Osmani ve Türkischer Biographischer Index'de: "Ahmed Efendî (Yusuf Efendizâde) şeyhülkurrâ olup 1217/1802-03'te vefat etti" bilgisi yer almaktadır. bk. Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (1996), 190; Jutta, *Türkischer Biographischer Index*, 41.

⁹⁰ Hâfız-ı Kütüb: Osmanlı döneminde genellikle vakıf kütüphanelerinde kitapların muhafazası için görevlendirilen, kitapların isim ve içeriklerine vâkıf kimselere verilen unvandır. Bunlar da kendi içerisinde baş hâfız-ı kütüb/serhâfız-ı kütüb/reis-i hâfız-ı kütüb, birinci hâfız-ı kütüb, ikinci hâfız-ı kütüb, üçüncü hâfız-ı kütüb gibi kısımlara ayrılmaktadır. Geniş bilgi için bk. İsmail E. Erünsal, "Hâfız-ı Kütüb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/94-98.

kaydında⁹¹ kendisinden hem şeyhülkurrâ hem de Fatih Camii'nde bulunan Mahmud Han Kütüphanesi'nin serhâfız-ı kütübü olarak bahsetmektedir. Anlaşılan o ki Ahmed er-Rüşdî 1187/1773'te bu görevi îfâ etmekteydi. Bu vazifeyi ne kadar sürdürdüğüne gelince 1207/1793'te istinsah ettiği eserlerin ketebe ve vakıf kayıtlarında hep kendisinden serhâfız-ı kütüb/reîs-i hâfız-ı kütüb diye bahsetmektedir.⁹² Aynı şekilde başında bulunduğu kütüphaneye kendisi tarafından vakfedilen kitaplardan birinin vakfiye kaydına o dönemki kütüphane memuru tarafından düşülen notta Ahmed er-Rüşdî'den, "Reîs-i Hâfız-ı Kütüb Merhum Yusufzâde Güllü Hâfız Ahmed Efendi" diye bahsedilmektedir.⁹³ Bu da gösteriyor ki Ahmed er-Rüşdî vefat edene dek serhâfız-ı kütüblük görevini deruhte etmiştir.

8.3. Vaizlik

Şüphesiz ki her Osmanlı âlimi aynı zamanda talebeleri ve halkı aydınlatan birer vaizdi. Bu umumi vazife/vazifelerin yanında özel olarak belli cami ve mekânlarda vaizlik görevini yerine getiren âlimler de vardı. Ahmed er-Rüşdî de bu görevi îfâ eden Osmanlı âlimlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahmed er-Rüşdî, çeşitli risâlelerden meydana gelen ve Fatih Camii'ndeki Mahmud Han Kütüphanesi'ne vakfettiği kitabın temellük kaydında, kendisini "şeyhülkurrâ" ve "Vaiz-i Teberdâr⁹⁴ Sarây-ı Atîk-i Mâmure" olarak tavsif etmektedir.⁹⁵ İstanbul'da yapılan ilk Osmanlı sarayı olma vasfını taşıyan Sarây-ı Atîk, Fâtih Sultan Mehmed tarafından 1455 tarihinde yaptırılmış olup 19. yüzyılın ilk yarısına kadar varlığını sürdürmüştür.⁹⁶ Ahmed er-Rüşdî söz konusu saraydaki teberdârlara

⁹¹ Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye* (Fatih, 55), 1a.

⁹² Birgivî Mehmed Efendi, *Tefsîru sûreti'l-Bakara* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 230), 1a; Siyâlkûtî, *Haşiye 'alâ tefsîri'l-Beydâvî* (Fatih, 562), 1a.

⁹³ Sîrevî, *Rûhu's-şurûh* (Fatih, 4807), 1a.

⁹⁴ Teberdârân: Baltacılar anlamına gelen teberdârân sefere giderken bataklıkları kurutmak, yol açmak vb. hizmetleri yerine getirmekle görevli kişilerdi. Bunlar iki gruba ayrılmaktaydı. Birinci grup, "Teberdârân-ı Sarây-ı Atîk"; ikinci grup ise, "Teberdârân-ı hâssa" denilen zülüflü baltacıları. Geniş bilgi için bk. Abdülkadir Özcan, "Baltacılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/34-35.

⁹⁵ Ebu'l-Bekâ Ali b. Osman b. el-Kâsîh, *Kurratü'l-ayn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59), 1a.

⁹⁶ Banu Bilgicioğlu, "Sarây-ı Atîk-i Âmire", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/122-125.

vaaz ve irşâd hizmetinde bulunmuştur.⁹⁷ Ahmed er-Rüşdî'nin vaizlik yaptığı yerlerden biri de İstanbul'daki Sultan Selim Camii'dir.⁹⁸ Ahmed er-Rüşdî, buradaki görevine 1210/1795 tarihinde başlamış olup vaazlarını Pazar günleri öğle namazından sonra yapmaktaydı. Bu görevinden ötürü Ahmed er-Rüşdî'ye günlük sekiz akçe ödenmekteydi.⁹⁹

9. Eserleri

Ahmed er-Rüşdî'nin, telif eseri yanında istinsah ve tahrîr ettiği pek çok eser de mevcuttur. Müellifin yoğunlaştığı alanlar hakkında bilgi vermesi açısından söz konusu eserlerden kısaca bahsetmek uygun olacaktır.

9.1. Telif Ettiği Eserler

Mürşidü't-talebe: Ahmed er-Rüşdî'nin kendisine nispeti kesin olan tek telifi bu eserdir. Eserin tam adı *Mürşidü't-talebe ilâ idâhi vucûhi ba'dü âyâtî'l-Kur'âniyye min turuki't-Tayyibe*'dir.

en-Neşr ve Tayyibe tahrîrâtına¹⁰⁰ yönelik kaleme alınan *Mürşidü't-talebe*'nin temel kaynağı yine aynı konuda telif edilen, Ali el-Mansûrî'nin *Tahrîru't-turuk* adlı eseridir. Bunun yanında, Yusuf Efendizâde'nin *el-Îtilâf*'ı ile Mustafa el-İzmîrî'nin *Bedâi'u'l-burhân*'ı eserde sıkça başvurulan kaynaklardır.

Mürşidü't-talebe'de, bütün sûrelerdeki vecihlere değinilmeyip anlaşılması zor ve temel kaide niteliği taşıyan âyetler seçilmiştir. Henüz

⁹⁷ İbnü'l-Kâsîh, *Kurratü'l-ayn* (Fatih, 59), 1a.

⁹⁸ Bilgi için bk. İ. Aydın Yüksel, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/513-516.

⁹⁹ Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Selim III (AE. SSLM. III)*, No. 40, 2321.

¹⁰⁰ *en-Neşr ve Tayyibe* tahrîrâtına yönelik çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: "İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*'i kaleme alıp ardından onu *Tayyibetü'n-Neşr* adıyla nazmedip, bu iki eserin münderacâtı çerçevesinde kıraat-i seb'a yerine kıraat-i aşere'yi ikame edince; mezkûr eserlerin içerdiği kıraat meselelerinin incelenmesi, gözden geçirilmesi, bazı kıraat vecihlerinin takyîdi ve bazılarının men'i gibi hususlar çerçevesinde oluşan çalışmalardır." bk. Süleymân b. Hüseyin b. Muhammed el-Cemzûrî, *el-Fethu'r-Rahmânî Şerhu Kenzi'l-Me'ânî bi Tahrîri Hurzi'l-Emânî*, thk. Abdurrâzık b. Ali b. İbrâhîm Mûsâ (Riyad: Dâru İbni'l-Kayyim, 1426/2005), 24-25; Muhammed b. Abdirrahman el-Halîcî, *Şerhu Mukarribi't-Tahrîr li'n-Neşri ve't-Tahbîr*, thk. İhâb Fikrî - Hâlid Hasan Ebu'l-Cûd (Kahire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1430/2009), 49; Muhammed el-Mütevellî, *er-Ravdu'n-Nadîr fî Tahrîri Evcihi'l-Kitâbi'l-Münîr*, thk. Hâlid Hasan Ebu'l-Cûd (b.y.: 1425/2004), 42.

yazma halde bulunan eser bugün ülkemizde devam eden (özellikle Mısır tariki) kıraat eğitiminin temel kaynaklarından biridir.

Ahmed er-Rüşdî'ye nispet edilen eserlerden biri, *el-Vakfu li Hamza ve Hişâm 'ale'l-hemze min tarîki't-Şâtıbiyye'*dir. Özellikle Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde¹⁰¹ bulunan nüshanın serlevha bölümüne müstensih tarafından düşülen "Hâzihî risâletün fi'l-Vakfi li Hamza ve Hişâm 'ale'l-Hemze min Tarîki't-Şâtıbiyye li'ş-Şeyh 'Allâme Ahmed er-Rüşdî" ifadesi bizi bu eseri araştırmaya sevk etmiştir. Sözü edilen nüshanın dışında değişik kütüphanelerden elde ettiğimiz beş farklı nüshasının hiçbirinin ne mukaddime ne de hatimesinde müellifine dair bir bilgiye ulaşamadık. Eserin Şâtıbiyye tariki esas alınarak yazılması ve içerdiği konuların *Mürşidü't-talebe'*nin konularıyla benzerlik göstermesi Ahmed er-Rüşdî tarafından kaleme alınmış olabileceği ihtimalini çağrışırsa da bu kesin değildir. Risâlede, kıraat ilminin en zor konularından biri olan "Hamza ve Hişâm'a göre hemze üzerinde vakf" konusu yaklaşık 75 başlıkta ele alınmıştır. Okuyucuya kolaylık olsun diye tafsîlî kaynaklara girilmemiş, Şâtıbiyye tarikine göre okunan vecihler gösterilmiş, zayıf ve şaz vecihler dikkate alınmamıştır. Geniş malumat isteyenler ise tafsîlî kaynaklara yönlendirilmiştir.¹⁰²

9.2. Tahrîr ve İstinsah Ettiği Eserler

Kütüphanelerde yaptığımız araştırmalar sonucunda Ahmed er-Rüşdî'nin tahrîr ve istinsah ettiği irili ufaklı yaklaşık otuz esere ulaşılmıştır. Büyük bir kısmı kıraat ve tecvid ile ilgili olmakla birlikte dilbilgisi, tefsir, hadis ve tasavvuf gibi diğer alanlara ait olan eserler de mevcuttur. Ahmed er-Rüşdî bunlardan bir kısmını sadece istinsah ederken, diğer bir kısmına ise haşiye ve ta'likât tarzı önemli ilaveler yapmıştır.

Ahmed er-Rüşdî söz konusu eserleri serhâfız-ı kütüb olarak görev yaptığı Fatih Kütüphanesi'ne vakfetmesinden ve birçoğunda temellük kaydının bulunmasından hareketle bunları kendisi için istinsah ettiği söylenebilir. Eserlerde kullandığı yazı çeşidi nesih olup oldukça okunaklı ve güzeldir. Ahmed er-Rüşdî'nin müstensihlik yönünün olup olmadığını bunlardan hareketle tespit edebilmek oldukça zordur. Bununla birlikte kendisi için bile olsa değişik ilim dallarına dair pek çok eseri istinsah

¹⁰¹ *el-Vakfu li Hamza ve Hişâm 'ale'l-hemze min tarîki't-Şâtıbiyye'* (Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 7008), 97a-102a.

¹⁰² *el-Vakfu li Hamza ve Hişâm* (Konya Bölge Yazma Eserler, 7008), 102a.

edip sonrasında kütüphaneye vakfetmiş olmakla söz konusu alanlardaki bilginin gelecek kuşaklara aktarılmasına vesile olduğu ifade edilebilir.

Ahmed er-Rüşdî'nin kütüphanelere vakfetmiş olduğu söz konusu eserlerden kıraat ve tecvid alanına dair olanlar hakkında kısaca bilgi verilerek diğer alanlardaki eserler ise dipnotta zikredilecektir.

1. *Zübdetü'l-irfân*: Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî (öl. 1185/1771'den sonra), tarafından kaleme alınmıştır. Yazıldığı dönemden itibaren revaçta olan bu eser Türkiye'de kıraat eğitiminin aşere/el-'aşru's-suğrâ bölümünde ders kitabı olarak takip edilmektedir.¹⁰³ Ahmed er-Rüşdî özellikle Mısır/Şâtibiyye tariki mensuplarının istifade edeceği birçok ta'lik ve haşiye ilave ederek eseri tahrîr ve istinsah etmiştir.¹⁰⁴

2. *Tahrîru't-turuk ve'r-rivâyât*: Mısır tarihinin Anadolu'daki öncüsü Ali el-Mansûrî'nin, *en-Neşr* ve *Tayyibe* tahrîrâtına dair kaleme aldığı bu eser, tahrîrâtın ruhsat yönünü/ekolünü/usulünü temsil ederek sonraki dönem kıraat çalışmalarını etkilemiş ve kaynak vazifesi görmüştür. Ahmed er-Rüşdî 1182/1768'de bu eseri istinsah etmiş ve sayfa kenarlarına kıraat vecihleriyle alakalı önemli ilaveler yapmıştır.¹⁰⁵

3. *el-Îtilâf fî vucûhi'l-ihtilâf*: İstanbul tarihinin Îtilâf mesleğinin temsilcisi Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi tarafından telif edilen eser, tahrîrâtın önde gelen kaynaklarından biridir. Yusuf Efendizâde söz konusu eseri, *en-Neşr* ve *Tayyibe* tahrîrâtının azimet yönünü/ekolünü/usulünü tercih ederek kaleme almıştır.¹⁰⁶

4. *Şerhu Akîleti etrâbi'l-kasâid*: Ebû Amr ed-Dânî'nin, Kur'an imlâsına dair yazdığı *el-Mukni'* adlı eserini Şâtibî bazı ilavelerle *Akîletü etrâbi'l-kasâid* adıyla nazmetmiştir. Söz konusu eser üzerine birçok şerh

¹⁰³ Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî*, 34-58; Mustafa Atilla Akdemir, "Harput Ulemasından Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî ve *Zübdetü'l-İrfân* Adlı Eseri" *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, ed. Enver Çakar vd. (Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2015), 437-450; Abdulhamid Pehlivan, "Hamid b. Abdul Fettah el-Paluvî'nin Hayatı, *Zübdetü'l-İrfân* Adlı Eseri ve Kıraat İlmindeki Yeri", *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, ed. Enver Çakar vd. (Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2015), 78.

¹⁰⁴ Ahmed er-Rüşdî'nin haşiye ve ta'liklerinin bulunduğu yerler için bk. Paluvî, *Zübdetü'l-irfân* (Manisa, 4547), 12a, 13b, 18b, 28b, 29a, 29b, 32b, 34b, 39b, 40b vd.

¹⁰⁵ Ali el-Mansûrî, *Tahrîru't-turuk* (Fatih, 36), 1b-63b.

¹⁰⁶ Yusuf Efendizâde, *el-Îtilâf* (Fatih, 35), 1b-72b.

yazılmış olup¹⁰⁷ bunlardan biri de Ali el-Kârî tarafından kaleme alınan *el-Hibâtü's-seniyyeti'l-aliyye 'alâ ebyâti's-Şâtıbiyyeti'r-râiyye* adlı eserdir. Ahmed er-Rüşdî söz konusu eseri istinsah edip sayfa kenarlarına bazı notlar ilave etmiştir.¹⁰⁸

5. *Şerhu'd-Dürreti'l-mudıyye*: Bu eser, İbnü'l-Cezerî tarafından, Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî*'de yer verdiği yedi kıraati on kıraate tamamlamak üzere kaleme aldığı *ed-Dürretü'l-mudıyye fî kırââti'l-eimmeti's-selâseti'l-merdıyye li-tetmîmi'l-kırââti'l-aşr*¹⁰⁹ isimli manzum eserin şerhidir.¹¹⁰

6. *Risâletü Âl'âne*: Ahmed er-Rüşdî'nin istinsah ve tahrîr ettiği bir önceki *Şerhu'd-Dürreti'l-mudıyye* adlı eser ile aynı mecmua içerisinde ^{وآل} kelimesinin özellikle Verş'in (öl. 197/812) Ezrak (öl. 240/854) tarikine göre okunuş keyfiyetini açıklayan bu risâleyi ilave etmiştir.¹¹¹

7. *Hâşiyetü 'ale'l-Beydavî fî beyâni'l-kırâe*: Kâdî Beyzâvî'nin tefsirinde kıraatlere dair yaptığı açıklamalar üzerine Ali el-Kârî tarafından yapılan bir değerlendirmedir.¹¹² Ahmed er-Rüşdî, 156 varaktan oluşan risâlenin 104. varağına kadar olan kısmını istinsah edip bazı notlar ilave etmiş, buradan itibaren sonuna kadar ise İbrahim b. Osman adında bir müstensih tarafından 1218/1803 yılında tamamlanmıştır. Kanaatimizce

---

¹⁰⁷ Bilgi için bk. Tayyar Altıkulaç, "el-Muknî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 31/138-139.

¹⁰⁸ Ali el-Kârî, *el-Hibâtü's-seniyyeti'l-aliyye 'alâ ebyâti's-Şâtıbiyyeti'r-râiyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 45), 1b-94a.

¹⁰⁹ Eser hakkında bilgi için bk. Kübra Türkmen, *İbnü'l-Cezerî ve "ed-Dürretü'l-Mudıyye" Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 23-107.

¹¹⁰ Bu şerhin müellifinin kim olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları İbnü'n-Nâzım (öl. 835/1432) (İbnü'l-Cezerî'nin oğlu) olduğunu söylerken çoğunluk en-Nüveyrî (öl. 857/1453) olduğunu ifade etmektedir. Fatih Kütüphanesi'nin eski kataloğunda İbnü'n-Nâzım olarak kaydedildiği için biz de bunu değiştirmedik. bk. Ebû Bekir İbnü'n-Nâzım, *Şerhu'd-Dürreti'l-mudıyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 43), 1b-131a. Yine eserin, Fatih Kütüphanesi'nde bulunan diğer bir nüshanın mukaddimesinde eserin İbnü'l-Cezerî'nin oğluna ait olduğu ifade edilmektedir. bk. İbnü'n-Nâzım, *Şerhu'd-Dürreti'l-mudıyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 44), 1b.

¹¹¹ bk. İbnü'n-Nâzım, *Şerhu'd-Dürreti'l-mudıyye* (Fatih, 43), 131b-143b.

¹¹² Ali el-Kârî, *Hâşiyetü 'ale'l-Beydavî fî beyâni'l-kırâeti* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 41), 1b-156a.

Ahmed er-Rüşdî'nin 1217/1802'de vefatı üzerine eksik kalan kısım adı geçen müstensihçe tamamlanmıştır.¹¹³

8. *Kurratü'l-'ayn*: Ebu'l-Bekâ Ali b. Osman b. el-Kâsîh'ın (öl. 801/1399) kıraat-i seb'a'da *feth, imâle* ve *beyne'l-lafzayn/beyne beyne* ile okunan yerleri sûre tertibine göre açıkladığı eserdir.¹¹⁴ Bu eserle aynı mecmua içerisinde üç farklı risâle daha vardır. Birincisi, kıraatte en zor konulardan birini teşkil eden, Hamza ve Hişâm'a göre vakf esnasında hemze harfi üzerinde ortaya çıkan okuyuş şekillerinden Tayyibe tarikine göre bahseden *Tühfetü'l-enâm*,¹¹⁵ ikincisi bir önceki eserin seb'a tarikine göre yazılmış muhtasarı,¹¹⁶ üçüncüsü ise Ebû Amr ed-Dânî'nin *el-Beyân fî 'addi âyi'l-Kur'ân*¹¹⁷ isimli eseridir. Ahmed er-Rüşdî söz konusu risalelerin kenarlarına birtakım açıklamalar ilave etmiştir.

9. *Risâle fî beyâni hatmi'l-Kur'âni'l-'Azîm*: Ali el-Mansûrî'nin, Şâtıbiyye tarikine göre kıraat-i aşere imamlarınca Kur'an hatmi esnasında uygulanan tekbir vecihlerini içeren risâlesidir.¹¹⁸

10. *Reddü'l-kırâati bi'ş-şevâz*: Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin kendi döneminde (yaklaşık on ikinci asrın yarısı) İstanbul ve çevresinde cami, mescit ve kıraat törenlerinde şaz kıraatlerin okunması ve yayılması üzerine bu harekete bir reddiye olarak kaleme aldığı risâledir.¹¹⁹

11. *Risâle mesâil-i müte'addide*: Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin kaleme aldığı bu risâle, Kur'an vecihleriyle alakalı

¹¹³ Ali el-Kârî, *Hâşiyetü 'ale'l-Beydavî* (Fatih, 41), 156a.

¹¹⁴ İbnü'l-Kâsîh, *Kurratü'l-'ayn* (Fatih, 59), 1b-41a.

¹¹⁵ *Tühfetü'l-enâm fî'l-vakfi 'ale'l-hemzi li Hamza ve Hişâm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59), 45b-93b. Eserin müellifi hakkında ihtilaf edilmiştir. bk. Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Zeyneddin Abdurrahman el-Kabîbâtî, *Kitâbü Tühfeti'l-enâm fî'l-vakfi 'ale'l-hemzi li Hamza ve Hişâm*, thk. Musa b. Mustafa el-'Abîdân (Tebük: en-Nâdi'l-Edebî, 1430/2009), 18-21.

¹¹⁶ *Bâbu Vakf-ı Hamza ve Hişâm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59), 98b-114b.

¹¹⁷ Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *el-Beyân fî 'addi âyi'l-Kur'ân* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59), 116b-200b. Eser ve müellifi hakkında bilgi için bk. Abdurrahman Çetin, "Dânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/459-461.

¹¹⁸ Ali el-Mansûrî, *Risâle fî beyâni hatmi'l-Kur'âni'l-'Azîm* (Fatih, 68), 1b-9b.

¹¹⁹ Yusuf Efendizâde, *Reddü'l-kırâati bi'ş-şevâz* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 10b-21b.

Köprülüzâde Abdullah Paşa tarafından kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplardan müteşekkildir.¹²⁰

12. *Risâle fî beyân-i merâtibi'l-med*: Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi'nin medd-i muttasıl ve medd-i munfasıl konusunda on imam ve ravilerinin farklı okuyuşlarını konu edinen risâlesidir.¹²¹

13. *Tühfetü't-talebe fî meddât-i tarîki't-Tayyibe*: Mustafa b. Hasan el-İslambûlî'nin (öl. 1151/1739) Tayyibe tarikine göre medd-i munfasıl ve medd-i muttasılın med mertebelerini açıkladığı eseridir.¹²²

14. *Risâle harfî kellâ ve belâ ve ne'am*: Mekkî b. Ebî Talib'in eserinden istifade ile kaleme alınan Kur'an-ı Kerim'deki كَلَّا/kellâ, بَلَى/belâ ve نَعْم/ne'am kelimeleri üzerinde vakf ve sonrasında ibtida konusunu işleyen kısa bir risâledir.¹²³

15. *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*: Asıl adı *el-Minehu'l-fikriyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* olan eser, Ali el-Kârî tarafından İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime* adlı eserine yazılan şerhtir. Ahmed er-Rüşdî istinsah ettiği söz konusu eserin sayfa kenarlarına bir hayli not ilave etmiştir.¹²⁴

16. *Şerhu'd-Dürri'l-yetîm*: İmam Birgivi'nin (öl. 981/1573) tecvid konularını muhtasar bir şekilde ele aldığı *ed-Dürri'l-yetîm*¹²⁵ adlı

¹²⁰ Yusuf Efendizâde, *Risâle mesâil-i müte'addide* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 28b-38b.

¹²¹ Yusuf Efendizâde, *Risâle fî beyân-i merâtibi'l-med* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 22b-27b.

¹²² Mustafa b. Hasan el-İslambûlî, *Tühfetü't-Talebe fî Meddât-i Tarîki't-Tayyibe* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 39b-47a. Bu risâle bazı eserlerde Yusuf Efendizâde'nin adına kaydedilse de (bk. Bursalı, *Osmanlı müellifleri*, 1/471; Yüksel, *Cezerî ve Tayyibesî*, 106.) müellifin, mukaddime bölümünde "... tafsilâtı *Mürşidüt-Talebe ilâ Fehmi Turuki't-Tayyibe* adlı kitabımızda..." ve yine Hafs'ın dört elifle sekt konusuyla alakalı olarak "bu konudaki görüşümüzü *Mürşidüt-Talebe* adlı kitabımızda dile getirdik" ifadelerinden açıkça anlaşıldığına göre eser Mustafa el-İslambûlî'ye aittir. Çünkü *Mürşidüt-Talebe ilâ Fehmi Turuki't-Tayyibe*'nin Mustafa el-İslambûlî'ye ait olduğunda şüphe yoktur. Bilgi için bk. Yusuf Coşar, *Mustafa b. Hasan el-İslambûlî ve Mürşidü't-Talebe ilâ Ma'rifet-i Turuki't-Tayyibe Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 18-24.

¹²³ Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib, *Risâle harfî kellâ ve belâ ve ne'am* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih,68), 54a-54b.

¹²⁴ Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye* (Fatih, 55), 1b-68a.

¹²⁵ Eser ve müellifi hakkında bilgi için bk. Cuma Öztürk, *İmam Birgivi'nin ed-Dürri'l-Yetîm Adlı Risâlesi* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 4-164.

risâlesine Ahmed Fâiz er-Rûmî'nin¹²⁶ (öl. 1041/1631) yazdığı şerhtir.¹²⁷ Ahmed er-Rüşdî söz konusu eseri istinsah edip kenarlarına bir hayli not eklemiştir. Eserin içinde bulunduğu mecmuada, şerhin peşinden *ed-Dürri'l-yetîm*'in metni,¹²⁸ ardından Ca'berî'nin *el-Vâdiha fî tecvîdi'l-Fâtiha*¹²⁹ adlı eserinin Müftü Lütfullah diye şöhret bulan Ahmed b. Ali el-İhsâî tarafından kaleme alınan *Şerhu'l-Vâdiha fî tecvîdi'l-Fâtiha* isimli şerhi yer almaktadır.¹³⁰

17. *Risâle harfi'd-dâdi's-sahîha*: Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi tarafından, telaffuzu en zor harflerden biri olan ض/dâd harfinin mahreç ve sıfatlarına dair bilgiler içeren eser,¹³¹ aynı konuda Saçaklızâde el-Mer'aşî'nin (öl. 1115/1737) yazdığı risâleye bir reddiye olarak kaleme alınmıştır.¹³²

18. *Risâle harfi'd-dâdi's-sahîha*: Mahmud Paşa hatibi Veliyüddîn b. Ali'nin (öl. 1154/1742'den sonra),¹³³ ض/dâd harfinin doğru okunuşuna, özellikle de istitâle sıfatına yönelik yazdığı risâledir.¹³⁴

19. *Ri'âyetü't-tecvîd*: Osman b. Abdillâh (öl. ?) tarafından kaleme alınan risâle; ihfâ, izhâr, idğâm, iklâb, hükmü'r-râ ve medler gibi tecvidin temel konularını ihtiva etmektedir.¹³⁵

¹²⁶ Sülün - Abay, "Kırâat Bibliyografyası", 481; Çimen, "Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları", 7.

¹²⁷ Rûmî, *Şerhu'd-Dürri'l-yetîm* (Fatih, 42), 1b-28b.

¹²⁸ Birgivi Mehmed Efendi, *ed-Dürri'l-yetîm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 42), 29a-31b.

¹²⁹ Eser hakkında bilgi için bk. Yaşar Kurt, "Ca'berî ve el-Vâdiha fî Tecvîdi'l-Fâtiha Adlı Eseri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 153-194.

¹³⁰ Ahmed b. Ali el-İhsâî, *Şerhu'l-Vâdiha fî tecvîdi'l-Fâtiha* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 42), 31b-40b.

¹³¹ Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi, *Risâle harfi'd-dâdi's-sahîha* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 48b-50b.

¹³² Bilgi için bk. Ömer Bayoğlu, *Osmanlı'da Dört Risâle Bağlamında Dâd Harfine Dair Tartışmalar* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 26-71.

¹³³ Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 178.

¹³⁴ Veliyyüddîn b. Ali, *Risâle harfi'd-dâdi's-sahîha* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 51b-53b.

¹³⁵ Osman b. Abdillâh, *Ri'âyetü't-tecvîd* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68), 55a-55b. Ayrıca Ahmed er-Rüşdî'nin, kıraat ve tecvid alanı dışında, bir kısmını istinsah bir kısmını da tahrîr edip kütüphanelere bağışladığı eserlerden bazıları şunlardır: Ali el-Kârî, *el-Fethu'r-Rabbânî fî şerh-i Tasrîfi'z-Zencânî* (İstanbul:

Sonuç

Ahmed er-Rüşdî, 18. yüzyılda İstanbul'da yaşayan önemli kıraat âlimlerinden biridir. Ahmed er-Rüşdî'nin babası Yusuf Efendi olup şeyhülkurrâlık yapmış, ayrıca Fatih Camii imam nâibliği görevinde bulunmuştur. Ahmed er-Rüşdî akranları arasında babasına nispetle "Yusuf İmamefendizâde" ve/veya "Yusuf Efendizâde" isimleriyle şöhret bulmuş, bunun yanı sıra "Güllü Hâfız" namıyla da meşhur olmuştur.

Ahmed er-Rüşdî hâfızlığını ikmal ettikten sonra aşere ve takrîb eğitimini Şeyhülislâm Muhammed Es'ad Efendi Mektebi muallimlerinden Reîsülkurrâ Hacızâde Muhammed Efendi'den almıştır. Tefsir, hadis ve fıkıh gibi şer'î ilimlere dair diğer eğitimini de Fatih Camii müderrislerinden Beyzâde Mustafa Efendî'den tahsil etmiştir.

Ahmed er-Rüşdî kıraat eğitiminin ardından 1185/1771'den itibaren Fatih Camii'nde uzun yıllar kıraat dersleri vermiş, ayrıca 1207/1792'den vefatına kadarki süreçte Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi'nde kıraat dersleri okutmuştur. Yaklaşık otuz beş yıl şeyhülkurrâlık yapan Ahmed er-Rüşdî bunun yanında Fatih Kütüphanesi'nde serhâfız-ı kütüblük ve Sarây-ı Atîk-i Mâmure ile İstanbul Sultan Selim Camii'nde vaizlik görevlerinde bulunmuştur. Ahmed er-Rüşdî'nin pek çok talebesi olmakla birlikte bunların en meşhurları Kirmastîzâde Ahmed Efendi, Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi ve Şumnulu Abdurrahman Hilmi Efendi'dir. 1 Şaban/27 Kasım 1217/1802 yılında vefat eden Ahmed er-Rüşdî, Edirnekapı kabristanlığında medfundur.

Ahmed er-Rüşdî'nin, kendisine aidiyeti kesin olan tek telif eseri *Mürşidü't-talebe*'dir. *en-Neşr ve Tayyibe* tahrîrâtına yönelik kaleme alınan

---

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4791), 1b-26b; Sîrevî, *Rûhu's-şurûh* (Fatih, 4807), 1b-74a; Kuşadalı Ahmed, *Şerhu'l-'Avâmili'l-cedîd* (Fatih, 4940) (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4940), 1b-19b; Ahmed Kuşadalı, *Hâşiye 'alâ Adalı li'l-İzhâr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4846), 1b-54a; Birgivî, *Tefsîru sûreti'l-Bakara* (Fatih, 230), 1b-89b; Siyâlkûtî, *Haşiye 'alâ tefsîri'l-Beydâvî* (Fatih, 562), 1b-327b; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 1101), 1b-198b; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 828), 1b-247b; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 829), 1b-288b; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Fatih, 830), 1b-369a. (Ahmed er-Rüşdî üç cilt halinde istinsah ettiği eserin ana metin bölümüne Ali el-Kârî'nin şerhini, etrafına da Hafâcî'nin şerhini ilave etmiştir.) Siyâlkûtî, *Haşiye 'ale't-Tasdikât* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 3276), 1b-74a; Receb b. Ahmed, *Şerhu't-tarîkati'l-Muhammediyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 2685), 1b-267b; Metînî, *Esmâü'l-enbiyâ, esmâü'l-ashâb, esmâ-ü ashâbi'l-Bedr ve şerhuhâ* (Fatih, 689) 1b-120b.

Mürşidü't-talebe' nin temel kaynağı, yine aynı konuda telif edilen Ali el-Mansûrî'nin *Tahrîru't-turuk* adlı eseridir. Bunun yanında, Yusuf Efendizâde'nin *el-Îtilâf*'ı ile Mustafa el-İzmîrî'nin *Bedâi'u'l-burhân*'ı eserde sıkça başvurulan kaynaklardandır. Eserde, sûrelerdeki bütün vecihlere değinilmeyip anlaşılması zor ve temel kaide niteliği taşıyan âyetler seçilmiştir. *Mürşidü't-talebe* bugün ülkemizde devam eden (özellikle Mısır tariki) kıraat eğitiminin temel kaynaklarından biridir. Ahmed er-Ruşdî, bu telif eseri dışında, başta kıraat olmak üzere İslâmî ilimlere dair pek çok eseri istinsah ve tahrîr etmiştir.

Kaynakça

- Ahmed er-Ruşdî (Yusuf İmamefendizâde), Ahmed er-Ruşdî b. Yusuf b. Hüseyin b. Ahmed. *Mürşidü't-talebe ilâ idâhi vucûhi ba'dı âyâtî'l-Kur'âniyye min turuki't-Tayyibe*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 71, 1b-174b.
- Akakuş, Recep. "Reisülkurrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/545-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Akdemir, Mustafa Atilla. "Harput Ulemasından Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî ve Zübdetü'l-İrfân Adlı Eseri". *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2015, 437-450.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-İrfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Akgül, Yusuf. "Amasyalı Muhaddis Yusuf-Zâde ve Buhari Şerhi". *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu*. ed. Şuayb Özdemir vd. 1/39-48. Ankara: KIBATEK, 2017.
- Âkifzâde, Abdurrahim. *Kitâbü'l-Mecmû' fi'l-Meşhûdi ve'l-Mesmû'*. Ankara: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 2527, 1b-114b.
- Aktepe, M. Münir. "Amcazâde Hüseyin Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/8-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Akyüz, Abdullah. "Osmanlı'dan Günümüze Reisülkurrâlar". *Usûl: İslam Araştırmaları Dergisi* 36 (2021), 133-162.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kurrâları*. İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. 5 cilt. İstanbul: Medrese Yayınevi, 1980.

- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *el-Fethu'r-Rabbânî fi şerh-i Tasrîfi'z-Zencânî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4791, 1b-26b.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *el-Hibâtü's-seniyyeti'l-'aliyye 'alâ ebyâti's-Şâtıbiyyeti'r-râiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 45, 1b-94a.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *el-Minehu'l-fikriyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 55, 1b-68a.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *Hâşiyetü 'ale'l-Beydavî fi beyâni'l-kırâeti*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 41, 1b-156a.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *Şerhu Akîleti etrâbi'l-kasâid*. İstanbul. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 45, 1b-94a.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *Şerhu's-Şifâ fi hukûki'l-Mustafâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 830, 1b-369a.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *Şerhu's-Şifâ fi hukûki'l-Mustafâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 829, 1b-288b.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed. *Şerhu's-Şifâ fi hukûki'l-Mustafâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 828, 1b-247b.
- Ali el-Mansûrî, Ali b. Süleyman el-Mansûrî. *Risâle fi beyâni hatmi'l-Kur'âni'l-'Azîm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 1b-9b.
- Ali el-Mansûrî, Ali b. Süleyman el-Mansûrî. *Tahrîru't-turuk ve'r-rivâyât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 36, 1b-63b.
- Altıkulaç, Tayyar. "el-Mukni'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/138-139. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Aslan, Ömer. "Osmanlı Âlimlerinden Ahıskalı Beyzâde Mustafa Efendî ve Sülûka Dair Risâlesi". *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*. ed. Hüsrev Akın. 1/229-237. Erzincan: Erzincan Üniversitesi, 2017.
- Avfî, Muhammed b. Ahmed. *Dürri seme'l-'ulâ hâlefe Hafs min harfi İbni'l-'Alâ*. Mısır: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Teymûriyye, 518, 1b-104a.
- Bâbu Vakf-ı Hamza ve Hişâm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59, 98b-114b.
- Bayoğlu, Ömer. *Osmanlı'da Dört Risâle Bağlamında Dâd Harfine Dair Tartışmalar*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Beyzâde, Mustafa b. Ali el-Ahıskavî. *İcâzetnâmeler*. İstanbul: Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1264/1848.

- Bilgicioğlu, Banu. "Sarây-ı Atîk-i Âmire". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/122-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Birgivî, Mehmed Efendi. *Tefsîru sûreti'l-Bakara*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 230, 1b-89b.
- Birgivî, Mehmed Efendi. *ed-Dürri'l-yetîm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 42, 29a-31b.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Selim III (AE. SSLM. III)*. No. 40.
- BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. *Cevdet Maarif (C. MF)*. No. 37.
- Brockelmann, Carl. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. trc. Seyyid Ya'kûb Bekir - Abdülhalîm en-Nccâr. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi. *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 1101, 1b-198b.
- Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 3 Cilt. 1333/1914.
- Coşar, Yusuf. *Mustafa b. Hasan el-İslâmbûlî ve Mürşidü't-Talebe ilâ Ma'rifet-i Turuki't-Tayyibe Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Çetin, Abdurrahman. "Dânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/459-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çetin, Abdurrahman. "et-Teysîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çimen, Abdullah Emin. "Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları". *Diyanet İşleri Başkanlığı Tecvid Çalıştayı*. Kastamonu: 04-09 Kasım 2015, 1-16.
- Çollak, Fatih. "eş-Şâtıbiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/377-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *el-Beyân fi 'addi âyi'l-Kur'ân*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59, 116b-200b.
- Duhanîzâde, Mehmed b. Mustafa. *Mecmûatün müteallikatün bi'l-kırâa*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 864, 1b-492b.
- el-Vakfu li Hamza ve Hişâm 'ale'l-hemze min tarîki't-Şâtıbiyye*. Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 7008, 97a-102a.
- Erdoğan, Muzaffer. "Son İncelemelere Göre Fatih Camii'nin Yeniden İnşası Meselesi". *Vakıflar Dergisi* 5 (1962), 161-192.
- Erünsal, İsmail E. "Hâfız-ı Kütüb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/94-98. İstanbul: TDV Vakfı Yayınları, 1997.

Eşrefzâde, Eğinli Eşrefzâde Muhammed Hulûsî. *Esâmî-i Kurrâ-i Kirâm-ı Mübîn Defteri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, 6545, 1b-62a.

eş-Şeceratü'l-bedî'atü'l-behiyye fî beyâni'l-mesâliki'l-erba'ati's-seniyye. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 1558, 7.

Eyice Semavi. "Fatih Camii ve Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/224-249. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Furat, Ahmet Hamdi vd. "Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVIII. Yüzyıl". *Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları*. İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık, 2018.

Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı'nın Kayıp İki tariki: Kabâkîbî ve Mâhir Tarikleri". *Usûl: İslam Araştırmaları* 32/177-178 (2019).

Gökdemir, Ahmet. *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.

Günay, Alaaddin. "Kuşadalı Ahmed Efendi'nin Hayatı Ve Eserleri". *Universal Journal of Theology* 4/2 (2017), 289-3001.

Hocazâde, Ahmed Hilmi. "Ravzatü'l-Kurrâ". *Sırâtı müstakîm*. 6/148/275-276. (1329/1911).

İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Câmi'u esânîdi'bni'l-Cezerî*, thk. Hâzım b. Sa'îd Haydar. Dımaşk: Dâru'l-Ğavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 1435/2014.

İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Ğâyetü'n-nihâye*. Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4541, 1b-259a.

İbnü'l-Kâsîh, Ebu'l-Bekâ Ali b. Osman. *Kurratü'l-'ayn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59, 1b-41a.

İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir. *Şerhu'd-Dürreti'l-mudiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 43, 1b-131a.

İhsâî, Ahmed b. Ali. *Şerhu'l-Vâdiha fî tecvîdi'l-Fâtiha*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 42, 31b-40b.

İslambûlî, Ahmed Hamdi. *İcâzet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Üsküdarlı, 41, 1b-8a.

İslambûlî, Mustafa b. Hasan. *Tühfetü't-talebe fî meddât-i tariki't-Tayyibe*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 39b-47a.

İslambûlî, Mustafa Ragıb. *İcâzet*. Kastamonu: İl Halk Kütüphanesi, 4033, 1b-8a.

- İslambûlî, Süleyman Sürûrî. *İcâzet*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevîhanesi, 129, 1b-5b.
- Jutta, Comp. by Cikar. *Türkischer Biographischer Index*. b.y.: 2011.
- Kabîbâtî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Zeyneddin Abdurrahman. *Kitâbü Tühfeti'l-enâm fi'l-vakfî 'ale'l-hemzi li Hamza ve Hişâm*. thk. Musa b. Mustafa el-'Abîdân. Tebük: en-Nâdî'l-Edebî, 1430/2009.
- Kastamonî, İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî. *İcâzet*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, 2870, 1b-4b.
- Kazmaz, Süleyman. *Kazmaz Ailesinden Hatıralar*. Ankara: Birlik Matbaacılık, 2004.
- Kefevî, Mehmed Akkirmânî. *Hâşiye 'ale'l-âdâb li'l-Mîr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4699, 1b-86b.
- Kiel, Machiel. "Yenice-i Vardar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/445-448. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kirmastîzâde, Ahmed. *İcâzetnâme*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 1869, 1b-7b.
- Koyuncu, Recep. *Kıraat İlminde Tahrîrât Mustafa el-İzmîrî ve 'Umdetü'l-İrfân Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Kurt, Yaşar. "Ca'berî ve el-Vâdiha fî Tecvîdî'l-Fâtiha Adlı Eseri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 153-194.
- Kuşadalı, Ahmed. *Hâşiye 'alâ Adalı li'l-İzhâr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4846, 1b-54a.
- Kuşadalı, Ahmed. *Şerhu'l-'Avâmîli'l-cedîd*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4940, 1b-19b.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî. *Risâle harfî kellâ ve belâ ve ne'am*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 54a-54b.
- Metînî, Ahmed b. Ali el-Osmânî. *Esmâ'ül-enbiyâ, esmâ'ül-ashâb, esmâ-ü ashâbi'l-Bedr ve şerhuhâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 689, 1b-120b.
- Muhammed Emin Efendi, Abdullah Efendizâde. *Umdetü'l-hullân fî idâhi Zübdeti'l-irfân*. İstanbul: Karahisarizâde Sahaf Esad Matbaası, 1287/1870.
- Muhammed Emin Efendi, Abdullah Efendizâde. *Zühru'l-erîb*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 11, 1b-241b.

- Müstakimzâde, Süleyman Sâdeddin. *Tuhfe-i hattâtîn*. nşr. İbnülemin Mahmud Kemal. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- Nakşibendî, Mehmed Murad. *Mâ Hazar*. İstanbul: Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1252.
- Osman b. Abdillâh. *Ri'âyetü't-tecvîd*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 55a-55b.
- Öcal, Mustafa. "Türkiye'de Kur'an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 81-140.
- Öge, Ali. 18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri. İstanbul: Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Özcan, Abdülkadir. "Baltacılar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/34-35. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Özkan, Halit. "Yûsufefendizâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/41-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Öztürk, Cuma. *İmam Birgivî'nin ed-Dürri'l-Yetîm Adlı Risâlesi (İnceleme ve Tahkik)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Paluvî, Hamid b. Abdülfettâh. *Zübdetü'l-irfân fi vucûhi'l-Kur'ân*. Ankara: Milli Kütüphane, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4547, 1b-95b.
- Paluvî, Hâmid b. Abdülfettâh. *Zübdetü'l-irfân fi vucûhi'l-Kur'ân*. İstanbul: Hanifiye Kitabevi, t.y.
- Pehlivan, Abdulhamid. "Hamid b. Abdul Fettah el-Paluvî'nin Hayatı, Zübdetü'l-İrfan Adlı Eseri ve Kıraat İlmindeki Yeri". *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*. Ed. Enver Çakar vd. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2015, 59-84.
- Receb b. Ahmed. *Şerhu't-tarîkati'l-Muhammediyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 2685, 1b-267b.
- Revnakoğlu, Cemalettin Server. *İlm-i Kıraat Mensupları*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Revnakoğlu, 81, 1-134.
- Rûmî, Ahmed Fâiz. *Şerhu'd-Dürri'l-yetîm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 42, 1b-28b.
- Sîrevî, Îsâ. *Rûhu's-şurûh*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 4807, 1b-74a.
- Siyâlkûtî, Abdülhakîm b. Şemsiddîn Muhammed. *Haşîye 'alâ tefsîri'l-Beydâvî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 562, 1b-327b.

- Siyâlkûtî, Abdülhakîm b. Şemsiddîn Muhammed. *Haşîye 'ale't-Tasdîkât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 3276, 1b-74a.
- Sülün, Murat - Abay, Muhammed. "Kırâat Bibliyografyası". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV*. İstanbul: Esrar Neşriyat, 2001.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Şentürk, Şennur (Aydın). "Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/9-10. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Şumnuvî, Abdurrahman Hilmi. *Manzum Tecvîd: Zafer*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1265/1849.
- Tobay, Ahmet. *Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmî ve Hadîs Şerhçiliğindeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Tühfetü'l-enâm fî'l-vakfı 'ale'l-hemzi li Hamza ve Hişâm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 59, 45b-93b.
- Türkmen, Kübra. *İbnü'l-Cezerî ve "ed-Dürretü'l-Mudiyye" Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Unan, Fahri. *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Yusuf Efendizâde, Abdullah Hilmi. *el-Îtilâf fî vucûhi'l-ihtilâf*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 35, 1b-72b.
- Yusuf Efendizâde, Abdullah Hilmi. *Reddü'l-kırâati bi's-şevâz*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 10b-21b.
- Yusuf Efendizâde, Abdullah Hilmi. *Risâle fî beyân-i merâtibi'l-med*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 22b-27b.
- Yusuf Efendizâde, Abdullah Hilmi. *Risâle harfi'd-dâdi's-sahîha*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 48b-50b.
- Yusuf Efendizâde, Abdullah Hilmi. *Risâle mesâil-i müte'addide*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 68, 28b-38b.
- Yüksel, Ali Osman. *Cezerî ve Tayyibesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.

218 | O. BOSTAN / Bir Osmanlı Kıraat Âlimi: Ahmed er-Rüşdî

Yüksel, İ. Aydın. "Sultan Selim Camii ve Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/513-516. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.